

Szín

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET LAPJA

2/3

TARTALOM

Editorial 1

Megkérdeztük
Fodor Tamást 1

Bortbáth Erika: Vállalkozás – kultúra – művelődési otthon 5

Nánay István: Hol tartunk? 7

Arcképek
Máté Lajos 10

Nagy András László: Összefonódott sorsok 16

Mátyás Irén: Zsámbék romjai – színház és műemlékvédelem 19

Emlékirat
Tóth Imre 22

Hírek
Információk
Felhívás
Pályázati tájékoztató

A SZÍN a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg.

SZÍN - országos közművelődési folyóirat. Megjelenik kéthavonta. A Magyar Művelődési Intézet lapja.
Szerkesztő bizottság: Bóka Mária (Székesfehérvár), Gyulai Lajos (Miskolc), Jagasics Béla (Zalaegerszeg), Kary József (Eger),
Szabados Péter (Kaposvár), Szelestey Zsuzsanna (Veszprém). Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ. Kiadja a Magyar Művelődési
Intézet. Felelős kiadó: FÖLDIÁK ANDRÁS. A szerkesztőség címe: 1251 Budapest Corvin tér 8. Tel.: 201-57-64

Ára: 90 forint.

Borítóterv: Szüts Eszter

E számunkat Pálinkás Bence Waldorf-iskolás rajzaival illusztráltuk.

ISSN 1416-6925

Nyomdai munkák: Biadrukt Bt. Budapest

EDITORIAL

Ma nálunk egy művész helyzete nem privilegizált. Egy író vállalja, hogy úgy él meg, ahogy tud, hogy író maradhasson, miközben nem adatik meg neki, hogy higgyen benne, nélkülözhetetlenül fontos.

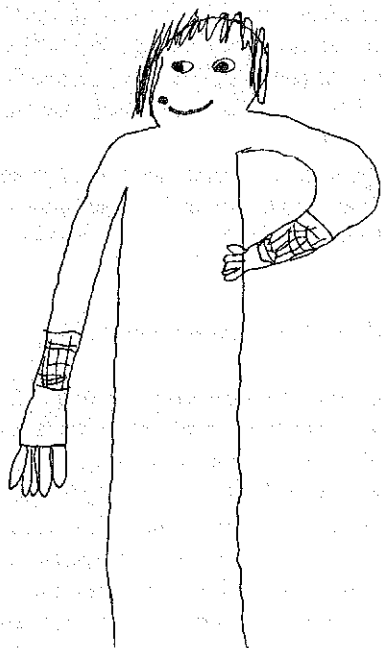
Az amatőr színjátszás helyzete – mellyel számunk tematikusan foglalkozik – ennél még annál is nehezebb, mert hogy közösségi, közösséget feltételező művészetről van szó. Nem elég tehát a csoportvezető, rendező elhivatottsága (aki valamely a megélhetését segítő egyéb foglalkozás helyett a színjátszással tölti idejét), de szükségeltetik hozzá egy csoport is, amelynek tagjairól ugyanazt kell tudni elmondani, mint vezetőjükről, rendezőjükről. Talán éppen e helyzet az, amely megengedővé teszi a színjátszást a diákoknak és feloldja a probléma egy részét az alternatív színházak esetében, ott ugyanis a megélhetés kérdése legalábbis a profi művészekéhez hasonló problémákra "redukálódik".

Színjátszással foglalkozunk e számunkban, ahogy ezt még akkor elterveztük, amikor nem volt tudásunk a Játékos című lapról, mely időközben megjelent, s melyet szeretettel köszöntünk.

Mostani, azaz az 1997. évi harmadik számunkban egy új rovattal bővítjük lapunkat. Az EMLÉKIRAT a művelődés valamely területénck művelőjéről közli fennmaradt, dokumentumszerű, naplószerű feljegyzéseit, folytatásokban. Rovatunkat egy nyugalmazott pedagógus emlékirataival indítjuk, s keressük azt a népművelőt, aki hasonló tud rendelkezésünkre bocsájtani.

Lapunk nyomdai előkészületei idején került sor a TIT Stúdióban A magyar felnőttoktatás mai helyzete című országos konferenciára. A konferenciával és a témával a Színkörvetkező – tematikus – száma foglalkozik. Várjuk írásait.

MÁTYUS ALIZ

MEGKÉRDEZTÜK

FODOR TAMÁS

rendező, a Stúdió "K" vezetőjét, aki újra öntörvényű színházat csinál

A legendáiról... amik voltak?

– Hogy legenda-tulajdonos vagy legenda-gyáros voltam? Vagy rólam szoltak-e legendák?... Nem tudom, ezen még nem gondolkodtam... Lehetőségcs, hogy volt ilyen... a legendában általában mindig a legkevésbé ludas az, akiről a dolgok szólnak. Voltaképpen nem is tudom, hogy egyáltalán léteztek-e, de én azt hiszem, hogy nem, hogy ez túlzás...

Talán egy korosztály emlékezik valami érdekességre. De ma már ez egyre kevésbé érdekes. Engem néha zavar a múltam. Úgy értem, hogy 1997 felől már nem is olyan fontos az az évem, amire én nosztalgiával emlékszem... Nyilvánvaló, hogy az ember a folyamatos leltárkészítés állapotában van. Talán a bibliai táalentumokról szóló történet készíti arra, hogy úgy gondolja, nem csak utolsó ítélet van, hanem minden nap van ítélet. Mindig meg kell válaszolni arra, mire fordítottad a kapott táalentumot, mert, akinek van, az megszorítottatik, akinek meg nincs,... attól az a kevés is elvétetik, ami volt egyáltalán.

Ahogy az ember elkezd vizsgálni azt, mit tart az életből fontosnak, úgy tapasztalnia kell, hogy a korosztály, amiben él, nem tartja ezeket az éveket, még a legmeggrázóbb éveket sem olyan fontosnak. Pedig a történelemből kijutott nekem, szinte a második világháborútól kezdve. Annyi minden történt, aminek valamilyen módon részese voltam.

Csináltam is 67-ben erről egy előadást, – ha már nosztalgiánál tartunk, az akkori "nagy Egyetemi Színpadon" – amikor a fiatalabb emberek is úgy gondolták, hogy számot kell adni sok mindenről, a kortásaikhoz, pontosabban a világhoz fűződő viszonyaikról. 67-ben arra a gondolatra fűztem fel az interpretált műveket, hogy azok a nagy változások, amik a század második felének változásai, azok mind egybeesnek az én "egyedfejlődésemmel", valamilyen módon tükörképe voltam így a "törzsfejlődésnek", legalábbis ezt gondoltam, de hát mit gondoljon az ember 25 évesen... Most 55 évesen úgy gondolom, hogy összemosódnak, összefutnak bennem ezek az évek. Minthogy gyorsított filmfelvételen. Már a jelen pillanat a fontos, az, amit most csinállok. Minden előadás után örülök, hogy életben maradtam, örülök, hogy velem együtt még életben maradtak mások is.

Nem tudom, hogy a múltnak van-e valamilyen szerepe. Ez a nemzedék, amely ma a közönségem, és amely ma a játszótársam, nem nagyon érdeklődik a múlt iránt.. Sőt inkább zavarja, hogy létezett egy "nagy generáció", már nincs, tehát számára nem létezik

Az újrakezdésről...

Azt, hittem, amikor a Stúdió "K" újraindult, pár évvel ezelőtt..., hogy sokan várják a visszatérést. És nem. Azt kell

mondanom, hogy néhány ember igen, akik nem felejtették el, de az a közönség, amelynek készült, az nem tudott róla.

A színház és a politika viszonyáról...

Mint állampolgárt, körülvesz minket a politika, kit jobban, kit kevésbé. Én nem lettem hűtlen azokhoz a barátaimhoz, akikkel együtt "politizáltam". Most is dolgozom a Magyar Rádió Közalapítvány kuratóriumának elnökségében, ami politikai munka természetesen, hiszen a tulajdonos képviselőjében kell ott ülnöm tizedmagammal. Ott is adódnak nap mint nap konfliktusok, de hát, "színház az egész világ", a sokszereplős dráma, az folyik. Ez azonban nem függ össze az én színházi vagy művészi tevékenységemmel. A politika és a színház is professzionálizódott. Valmikor az is politikai tett volt, hogy a hivatalos színházon kívül létrejött egy második struktúra, mekkora politikai tett volt, hogy az ellenőrizhetőség jól bevált rendszerén kívül, margón kívül, létrejött valami igazán létező. És meg is maradt, nem tagolódott be sehová, nem sorolódott be valami alá.

Ma mindenkinek megvan a maga feladata, a politika nem az amatőröknek a dolga, és valószínűleg a színház se.

Arról, hogy miért lesz az ember "amatőr"...

– Alapvetően két motívumot látok, és láttam a múltban is, ez nem változott.

Mondhatjuk, az amatőr helyzete nem változott a korábbiakhoz képest. Valami mellett, illetve valami ellenére hoz létre valamit, mert mint fogyasztót nem elégíti már ki az, ami a piacon kapható. Megpróbál valami mást létrehozni, ami éppen nem kapható a piacon, de szeretné, kapható legyen. Csakhogy ebben a pillanatban már ő is bekerül a piacra, ...és abban a pillanatban, amikor sorozatban már nem csak a saját szükségletére termel, hanem eladásra, akkor egy sor új követelménynek kell megfelelnie. És abban a pillanatban ő már nem amatőr.

A másik, hogy tudatosan készül arra, hogy ő majd a kulturális piacnak résztvevője lesz, és mivel ezt el kell kezdenie valahol, és hát itt kezd el.

Mind a két motívumra láthattunk példákat az elmúlt időszakban, vagyis az utolsó harmincöt évben nem sokat változott a helyzet. Csak ma már az a tej és kenyér, amin akkor meg lehetett élni, nagyon drága kenyér és nagyon drága tej.

Problémás volt-e az átmenet amatőrség és profizmus között?...

– Nem. Én mindig a párhuzamos kultúrában voltam, és párhuzamosan éltem. Amikor 1964-ben elkezdtem a József Attila Színházban játszani, akkor még az Egyetemi Színpadon dolgoztam 1969-ig, és mindig úgy gondoltam, hogy amaz nekem vendégség, valami módon pénzkereset. Soha nem gondoltam, hogy én profi karriert futhatok be, természetesen jól esett, hogy előre léptem, és jól esett az, hogy egyre többen tartottak számon. Egyre inkább kollegaként kezelték. Pedig annak idején ez nagyon nagy dolog volt. Talán tényleg én voltam az első ilyen módon, és nem jártam végig a professzio-

nalista számlárlétrát, léteztem az amatőr mozgalomban és léteztem a profi színházban.

Utánam talán a Paál Isti jött, mint rendező, de én például jóval később váltam rendezővé.

Arról, hogy olyan színész-rendezőket nevelt, mint például Gaál Erzsi...

– Többek között. Csakhogy én a Gaál Erzsit nem akartam nevelni. Gaál Erzsinek független a művészi képe, módszere, világlátása az enyémtől, és nem én neveltem őt olyanra, hanem ő nevelődött, persze abban, hogy ő ilyen lett, nekem is van némi részem. De ő önálló egyéniség.

Mindenesetre úgy gondolom, kölcsönösen hatottunk egymásra abban az időszakban.

A jelenlegi csoportjában színésszé nevel-e...

– Nem. Színésszé nevelődnek, ha akarnak. Folyamatosan hagynak el, és folyamatosan keresnek meg újjak. Önző vagyok; nem akarok belőlük színészt nevelni, nem akarok belőlük színházi embert nevelni, nekem nincsenek ilyen vágyaim, – nem is vagyok erre büszke. Kifejezetten magamnak szeretnék partnert találni mindig, és ebben a "szerelemben" szeretnék élni azzal, akit megismerek. Annyit szeretnék kapni tőlük, amennyit én adok. Így aztán rendkívül bánt, amikor elviszik tőlem ezeket a kincseket, éppenúgy, mint amikor egy házasságnak véget vetnek, és a közös vagyont elviszik, ami mégis csak más, mint az "ő hozta", és "én adtam". Közösen szereztük meg. Nem azt gondolom, hogy én ebbe a mostani "házasságba", vagy bármelyik házasságba valami rettenetes nagy pluszt hoztam volna, annyit hoztam, amennyit tudtam. És ő is annyit hozott, az a fiatal színész, amennyit tudott. Ha nem hoz sokat, akkor elvállunk egymástól jóval korábban, és nem fáj az elválás.

Az elválás akkor fáj, de ez mindig, ez folyamatosan, ha már van közös művészi vagyunk. Én folyamatos válóperben vagyok a színészeimmel és folyamatos szerelemben. Ez tart életben, ez tart valamilyen módon fiatalabbnak, mint az évcimnek száma engedné. Nem egymáshoz kell a hozott javakat mérni, hanem azt kell nézni, hogy közösen mennyit teremtettünk hozzá.

Erre vagyok büszke, amit közösen megteremtettünk. Nem arra, amit én adtam plusznak. Nekem nagyon sokat kell adnom bármilyen kapcsolatban, mert csak akkor kapok vissza sokat.

Vannak-e iskola-alapítási ambíciói...

– Nem, nem. Mindig is zavart az iskola. Én dolgoztam iskolában, a Zeneakadémián tanítottam hét teljes álló évig színészmesterséget, az operacénekesek közül nagyon sok olyanak is, akik ma világhíretek. Sőt, játszottam együtt a tanítványaimmal az Erkel Színházban, de ez nem ambiciós, otthagytam. Azért, mert nem volt igazán kedvem úgy tanítani, hogy nem tudom, hogy hová kerülnek a növendékek. Nem vagyok igazán pedagógus alkat, miközben pedagógia szakos voltam, és az egész életemet tulajdonképpen neveléssel töltöttem.

Egy vérbeli tanár mindig azt gondolja, hogy az Életnek tanulunk, én pedig nem. Énnekem az "élet" az, amit én élek. Nem vagyok jó tanár ilyen módon, nem tanítom meg olyasmire az embereket, aminek általában hasznát veszik, de azért azt gondolom, hogy akik velem valamilyen kapcsolatban voltak, az meglátszik: a helyzetelemzéseken, meglátszik az alkotás technológiáján. Ha sikerül valamit közösen létrehozni, annak az életük további részében hasznát veszik "tanítványaim".

Az abszurdról három Ionesco-darab kapcsán...

– Vannak az ember táskájában olyanféle dolgok, amiket időnként elő kell, hogy vegyen. Engem nem az irodalmi abszurd érdekel, hanem az anyag, ami alapanyagául szolgálhat egy színházi előadásnak. Vagyis engem mindig az abszurd érdekel, mindenben; Shakespeare-ben, Ibsenben és Ionesco-ban is. Ionesco azért zavar egy kicsit, mert abszurd. Mert abszurd szerző. Színházban azt a színházat szeretem, amely egy eseményt végig görget, ad absurdum. Vagyis megpróbálja a színészi mozdulatot, a színészi hangot, a színészi helyzeteket végig görgetni, odáig - ameddig lehet. Ha ilyen darabot talállok, ez elindít a későbbi előadás felé.

Most véletlenül Ionesco-nak került két ilyen darabja elé, a Székek és az itt játszott két egyfelvonásos közül a második, "A kötelesség oltárán" című, amelyek a lehető legrealistábbak Ionesco művei közt, és a legtöbb színházi lehetőséggel rendelkeznek. Mindennek ellenére egyik sem tartozik a legjobb rendezéseim közé, ezt meg kell, hogy mondjam, sőt, a Székek, az igazából meg is bukott a kritikák szerint. Kicsit másként is csinálnám ma, de azt gondolom, hogy így kellett csinálni akkor, abban a felállásban, egy olyan színházban, azokkal az emberekkel.... Szerettem azokat az embereket, akikkel csináltam...

A profi színészekkel voltak-e valaha is nehézségei...

– Nem. Először is én mindig a színészből, a színész felől indulok ki, mert először voltam színész és csak utána lettem rendező.

Mikor szinkronrendező voltam 12 évig, akkor a magyar színésztársadalom szinte minden tagjával dolgoztam. A lehető legnagyobbakkal is. Talán két-vagy három olyan magyar színész akad, akivel nem dolgoztam. Szerettek, mert a szinkronban a lehető legkisebb időegység alatt, a lehető legtöbb információval tudtam segíteni a színészt, és nem elméletieskedő, hanem a lehető leggyakorlatibb és ugyanakkor lényegre irányuló instrukciókkal.

Végig rendeztem és játszottam a Shakespeare-repertoárt, végig játszottam a nagyon jó és Oscar-díjas színészeket és filmeket. Egyszerre kellett megismerkednem a világ filmtermésével és ezen belül alkotói stílusokkal. Ez nagyon jó iskola volt.

Amikor profi színházhoz kerültem, akkor már túl voltak a kezdeti "amatőr-profi" kérdés ellentmondásán, és becsültek is. Amikor pedig olyan feladatokhoz juttattam a színészeket, amik igazán jó színészi feladatok, és komoly igényeket támasztottam a munkájukkal szemben, akkor tudták, hogy ez is érrejük történik. Engem elmarasztalhattak, mint

rendező, aki a koncepciót így vagy úgy gondolja, de azokat a színészeket, akik igazán jók, azokat nem marasztalta el a kritika, és a színész hálás ezért. Tudja, hogy ebben annak a munkának is része volt, amiben nem magamat akartam megvalósítani.

A jelenlegi "amatőr" vagy "alternatív" társulatáról, színházáról...

– Ez a társulat egyáltalán nem amatőr a szónak annak az értelmében, hogy önmagát kellene adnia vagy pedig hirtelen rámadt elképzeléseket gátlástalanul színpadra kéne tennie. Itt 100-150 előadásról van szó egy évben, és ez komoly próbamunkát jelent, nagyon komoly iskolamunkát. Akik velem dolgoznak három éve, vagy akik párhuzamos alternatív együttesekből jöttek át, azok ma már tulajdonképpen konvertibilis színészek. Azt is mondhatnám, hogy mára kialakult a konvertibilis alternatív színész. Ők, függetlenül a rendezői stílusoktól és az egyes együttesekre jellemző játékmódoktól, át tudják magukat váltani az egyik rendezőről a másikra. Van természetes fluktuáció is, és van szerződéses függetlenség is az alternatív színházban. Van, aki nem szerződik le sehová, hanem szabadúszó alternatív, és vannak olyanok, akik keresik a számukra megfelelő, teljesen professzionális életpályát. Délelőtt próbálnak, este előadás van, délután is próbálnak vagy esetleg el tudnak menni szinkronba, mert azért ők is jelen vannak a színészek piacán. A Stúdió "K"-ban dolgozók mindegyikének van filmje, szinkronja, van egy második élete. Ugyanúgy dolgoznak, mint bármelyik hivatásos színész. A színház, ami alternatív. Sőt, én nem is alternatív színháznak nevezném a mi színházunkat - buta név, majd megtalálom a jó nevet - "közhasznú nonprofit magánszínház", így nevezném. Kicsit bonyolult. Magánszínház abban az értelemben, hogy a tulajdonosa nem az önkormányzat, nem az állam, hanem egy alapítvány - amelyben természetesen én is nagy szerepet játszom, hiszen az egészet én alapítottam - , és a benne részt vevők igazából tulajdonosok is.

Nonprofit abban az értelemben, hogy örülünk, hogy életben maradunk, nemhogy még osztaléka lenne az egésznek, és közhasznú olyan módon, hogy része a budapesti művészeti életnek a maga gyermekprodukciónál, felnőtt produkciójával.... Van foglalkoztató-házunk, work-shop, képzőművészeti műhely gyerekeknek, és így tovább.

Egészen speciális művelődési ház, ha úgy tetszik, vagy művelődési otthon, amelyiknek bázisa van. Ellentétben a hagyományos művelődési házzal, amely egy kicsit szálloda - nekem a legjobban működő művelődési ház is az, és nagyon kevés ilyen van szerintem - tehát még a legjobb művelődési ház is olyan szálloda, ahol nem lakik tulajdonos-család. Csak kitűnő menegemant-je van - esetleg, csak kitűnő szobalányai vannak, csak kitűnő séfje van, és így tovább. Minden kényelmet megad az odlátogatóknak, és jó esetben ez nem is a pénztől függ - tehát ilyen módon nonprofit szálloda -, de még sem lakja egy család sem, akinek az az épület az otthona.

Az a fajta művelődési otthon, amire én vágytam világlevéltemben, az inkább hasonlít egy családi panzióra. Kicsi, így van valami családi melegsége. Talán nem olyan jól ellátott, mint egy szálloda. De azt gondolom, a családi panzióknak megvan a maga varázsa.

Nem kívánom, hogy ne legyenek szállodák, csak nem érzem ott jól magam.

Van-e létbizonytalanság ebben a színházi formában...

– Én túlságosan nagy biztonságnak tartom azt, amire általában igénye van a művészeknek, a művészetekkel foglalkozó embereknek.

Hála Istennek, kezd helyére kerülni a művészet, tehát nem arra a kiemelt helyre, mint eddig volt. A művészet életjelenség, életforma. Aki ezzel akar foglalkozni, az foglalkozzon, de ne érezze magát lánkoszlopznak, és a művészetet ne tartsa szolgálatnak.

Egy igazságosabb elosztási rendszert, minőségi szelekciót feltételezve, minden évben meg kellene vizsgálni, hogy ki hol tart. És aki rossz helyen van, aki nem tud produkálni, – egy év türelmi idő után sem –, annak tönkre kell mennie. Minden a világon így épül fel, csak a művészet kap felmentést, miért? Miért?

Pusztuljon bele, ha rossz. Túl sok magát művésznek nevező ember akad, és nincs normális szelekció. Ma a színházak egyenlőségének eszméje uralkodik, és a szegénység egyenlősége valósul meg. Egyszerűen azért, mert ilyen módon pályolgtatják egymást, az egymást egyébként utáló kortársaink.

Véleményem szerint az az összeg, ami a közpénzekből a művészet támogatására szolgál, annak szűkösen, de elégnek kellene lenni. Túl sok helyre megy, mindenki azt mondja: ide nekem, és ne másnak. Sajnos nem működik még az a rendszer, amely bátran tudna szelektálni. Én alávétném magam és bevallanám a csődömet. Már többször bevallottam a csődömet, sőt ott is hagytam, ami csődbejutott.

És most is abba tudnám hagyni. Ha egyöntetűen úgy ítéli meg az általam megcélzott közönség, ha úgy ítéli meg a szakma kollektív bölcsessége – márpedig a szakmának van kollektív bölcsessége –, ha úgy ítéli meg a kritika, hogy ez nem jó, akkor ezt abba kell hagyni.

Sőt, ha úgy ítéli meg, hogy nem fejlődik, akkor is abba kell hagyni. Vagy ezzel az energiával csinálni kell egy profitérdekeltségű színházi üzemet, ami sok embernek az igényét elégíti ki. Persze ilyenekhez nagy beruházás kell, ez kétségtelen, és az sem biztos, hogy ilyen Magyarországon el tud tartani a magyar ajkú közönség. De el tudom képzelni, hogy létezik, aki ilyenre teszi fel az életét. Persze, ha profitorientáltak volnának, akkor nem húzódnék egy ötvenszemélyes pincébe, hanem akkor olyan előadásokat rendeznék. De nem érdekel – egyszerűen erről van szó –, bár tudnék ilyen csinálni, és össze tudnék szedni olyan embereket, hogy nagy látogatottság legyen. Látok egyébként ilyen törekvést a kortárs színházi iparban, mert nem kell szégyellni, hogy ez egy színházi ipar, nem kell mindenáron művészetnek nevezni, – látok olyan törekvéseket, amelyek ebbe az irányba mennek. Van rá vevő, teltházuk van.

De miért kell ezt támogatni másoknak a pénzből, miért nem az vásárolja meg erre a jegyet, aki ezt akarja meg nézni... Aki ezt igényli...

Léteznek persze mindenki adóforintját felhasználó közös célok, amelyekben egy ország évente megegyezik. A színház

nem ilyen. Különösen az egyes színházak nem ilyenek. A kultúra egésze lehet ilyen, de hol van az előírva, hogy a színházra kell egy csomó pénzt költeni, és hol van előírva, hogy ezekre a színházakra kell?

Tehát ilyenmódon én azt gondolom, hogy igen, nagyon rossz, hogy mindig pályázni kell, mert nem ad biztonságot, és nincs jobb, mint a biztonság – én is szeretnék kényelmesen élni –, de voltaképpen örülök, hogy addig élek csak, ameddig szükség van rám.

A pályázatok elbírálásáról...

– Én benne vagyok a Nemzeti Kulturális Alap kuratóriumában, szembesülök ezeknek a színházaknak az igényeivel, és azt látom, hogy nagyképűek a pályázatok, slendriánok a pályázatok, nem áll az ígéretek mögött valóságos teljesítmény. És mégis toleránsnak kell lennem, mert sajnos még én is beállok abba a sorba, hogy azt mondjam; hát igen, ezeknek kevés pénzük van, ezeknek adni kell, hogy életben maradjanak. Nem tudok kegyetlen lenni, miközben pedig sürgetem ezt a kegyetlenséget. Az egész rendszert meg kéne változtatni, hogy a jóra mondjuk végre azt, hogy jó, a rosszról pedig mondjuk ki, hogy rossz. Ez nagyon nehezen megy. Én olyanokat szoktam támogatni, akikben látok valami mozdulatot, valami mozgást. Támogatni szoktam mindazokat az alternatív színházakat, vagy kezdeményezéseket, bárkinek a kezdeményezését, amely mögött látom, hogy van valami hit..., valami garancia. Hogy ebből születhet valami.

Lát-e még igazi amatőr csoportokat...

– Szoktam néha zsűrizni, mert megkérnek rá, látok diákszínpadokat például, de gyerekszínházakat is... Hogy milyenek ezek a csoportok? Olyanok általában, amilyenek lennie kell egy amatőr csoportnak. A gyerekeknél az zavar csak, hogy sokszor, talán divatból, play back-re énekelnek és nagyon vacak, nagyon rosszul megcsinált musical-t. Az egész inkább hasonlít valami farsangi jelmezbálra. Miközben rengeteg munka van benne, tehát voltaképpen sajnálom is. De nem, mégsem, tulajdonképpen örülök neki, alig várom, hogy valaki tehetséges ember feltűnjön, mert azt nagyon szeretem, ha feltűnik. Örülök egyébként, hogy legalább azoknak egy részét látom, akikről ítélkezniem kell.

És amit nem látok, azért azt is figyelem, vagy információkat gyűjtök róla másoktól.

Az intézményekről...

– A Magyar Művelődési Intézetnek például a szó legszorosabb értelmében kulturális szervnek kellene lennie, amely kiszolgálja a civil szervezeteket, és lebonyolítja az adminisztrációs feladataikat, a pénzügyeket, örökdió a törvényességi kérdések fölött, segíti jogi területen az eligazodásukat. Ezeket tartom lényegesnek, és ebben kellene segíteni. Az oktatásnak a megszervezését kell kézbe vennie. A megszervezését, de nem az eldöntését, hogy milyen szint minek felel meg. És bizonyos más ügyeket is kezelnie, de csak annyiban, amennyiben közpénzt fordítanak rá... Ahol a közpénz szerepel, ott sajnos szerepe van a hivatalnak, akár az Intézet-

nek is, ilyen módon. De az Intézet most mintha mást csinálna...

Az életnek számtalan más területén a döntéseket a független, delegált, rotált, reprezentációval rendelkező döntéshozók hozzák.

Az előterjesztések kidolgozásában nyújthat segítséget a szervíz, a végrehajtásban minden-képpen. Látnunk kell, hogy igen, erre a szervízre szükség van, ott igazán jó szakmai színvonalon kell ellátniuk a feladatot az ott dolgozóknak, de nem ilyen mennyiségben és nem kulturális területeket kell felügyelni vagy pátyolgatni.

Az új bemutatóról, a Caspar Hauserről...

– Én mániákusan a csoport és az egyén kapcsolatát látom lényegesnek. Nagyon érdekesnek tartom, hogy ezzel bíbelődjön egy csoport, azzal a rendkívül nehéz és bonyolult helyzettel foglalkozzon, amibe nap nap után kerül az ember, hogy nincs egyedül, hogy állandó kapcsolatokban él, és ezek a kapcsolatok nehezé teszik az életét, de ezek nélkül a kapcsolatok nélkül is nehéz élnie.

Olyan extrém, vagy abszurd eseteket szeretek megfogni, mint valakinek a megváltoztatása, vagy befogadása, vagy nevelése, valamilyen normának megfelelően. A csoport ellenállása az egyénnel szemben, az egyén ellenállása a csoporttal szemben.

Ez a Caspar olyanvalaki, aki belecsöppent egy emberi közösségbe és ez az emberi közösség kiirtotta őt. Megtörtént eset, nagyon sokan feldolgozták, a miénk is szuverén feldolgozás. A dramaturg, Szeredás András hozta az ötletet, ő állította össze azt a jelenet-sor vázlatot, amit végül eljátszottunk. Az együttes találta meg magát a közegét, utána pedig egy fiatal író, Lajos Sándor írta meg, természetesen a saját elképzelése alapján, de elfogadva azt, amit kapott. Mondjuk dialógus-kapcsolatban született meg.

Emberi és művészi közérzetéről...

– Köszönöm szépen, jól vagyok.

(A beszélgetést készítette: Tóth Zsuzsanna)

BORBÁTHI ERIKA

VÁLLALKOZÁS – KULTÚRA – MŰVELŐDÉSI OTTHON

Gondolatok az 1997. május 22-23-án, Szolnokon
megrendezett tanácskozás margójára*

A vállalkozás – kultúra – művelődési otthon hármas már a '70-es évek óta vissza-visszatérő kérdése művelődési életünknek. Az erről való beszélgetések azonban az utóbbi tíz évben egyre gyakrabban képezik közvetlen viták tárgyát. Természetesen ez még kiegészül a következő fogalmakkal: alapítvány, egyesület, nonprofit működés, közhasznú társaság (mindennapi nevén: kht), intézményfinanszírozás, tevékenységfinanszírozás, stb. Vagy elutasítjuk és nem vagyunk hajlandók a más működési keretek létéről érdemben vitatkozni, vagy kényszeredetten, jobb választás hiányában vannak akik elfogadni kénytelenek ezeket a működési formákat, illetve vannak kollegák akik hatékony és életképes működési keretnek tartják, és az előnye mellett érvelve választják a feladatok megoldásához valamelyik, nem önkormányzati működési modellt.

Felhalmozódott már annyi tapasztalat – és persze vélemény, néhányszor indulat is –, amennyi elegendő volt ahhoz, hogy szakmai konferenciát rendezzünk ezekről a problémákról.

Az aktualitást több tényező együttes megléte indokolja:

- megváltozott társadalmi környezet, – új szakmai kihívások
- megváltozott gazdasági környezet – új, folyamatosan változó gazdálkodási keretek
- megváltozott politikai környezet – új érdekképviseleti technikák megtanulása
- megváltozott kulturális intézményrendszer – új és új módon működő intézmények
- megváltozott feltételrendszer – újnak éppen nem mondható, de mindenképpen aktuális túlélési technikák folyamatos kialakítása.

A kérdéskör megvitatásának számtalan vetülete van. Egyrészt a kultúra mai állapota, a szakterület törvényi szabályozása, a kultúrafinanszírozás gyakorlata, a művelődési otthonoknak az 1990-es évek második felére kialakult helyzete, a konkrét működési modellek megismerése, a fenntartók, az önkormányzatok elvárásai és feladatmeghatározásai a települések kulturális tevékenységében, azok a kitörési pontok, amelyek a napi gyakorlatunkban ugyan már megjelennek, de tudatosításuk az elkövetkező időszakban elengedhetetlen. Persze mindezek szakmai és emberi problémái sem elhanyagolhatóak.

A történelemből már megtanultuk, hogy a nagy rendszerek változására, változtatására éppen a legkritikusabb helyzetekben kerül sor. Ezek azok az állapotok, amikor a

* A tanácskozás anyagát külön kiadványként készülnek megjelentetni a rendezők.

tarthatatlanság érzése miatt kialakul a változtatás, az útkeresés igénye. El kell tehát döntenünk, hogy ma ténylegesen kritikus állapot alakult-e ki a kultúrában, s ezen belül a művelődési otthonok napi gyakorlatában. Vitányi Iván bevezető előadásában éppen azt elemelte a legfrissebb kutatási tapasztalatok alapján, hogy igazán tragikus helyzet nincs. Jónak és rossznak minősíthető tendenciák egyaránt jellemzik a kultúraközvetítő intézményrendszert. Ugyanakkor összességében mégis egy folyamatosan romló helyzetet találunk mind mennyiségi, mind pedig tartalmi szempontból. Mindenképpen tapasztalható a kulturális olló szarainak nyílása. Ez jellemző a közösségi művelődés egyik alapintézményének, a művelődési otthonnak a helyzetére is. Lényeges tartalmi és szervezeti átstrukturálódásnak lehetünk tanúi.

Az is természetes, hogy a művelődési intézményeket fenntartók oldaláról is jelentkezik a működtetés változtatásának az igénye. Ezt ők is elsősorban az anyagi lehetőségek hiányára hivatkoznak kezdeményezik.

Kérdés, hogy a romló kulturális állapotok, a társadalom tagjainak folyamatos és egyre látványosabb elszegényedése, a közintézmények működtetésének egyre szűkülő anyagi lehetőségei, a civil szervezetek forráshiányai és az „adakozó polgári réteg” hiánya milyen hatékony működési formák kialakulását segítheti. A művelődési intézményekben dolgozók szakmai elhivatottságuk révén olyan célok megfogalmazását tartják elsődlegesnek, amelyek mind szélesebb rétegek bevonását teszik lehetővé a kulturális, közösségi értékek elsajátításába, az alkotás, a közösségi cselekvések folyamatába. S erre éppen azoknak a rétegeknek lehet a legnagyobb szüksége, amelyek a kulturális és társadalmi leszakadás állapotában vannak. Hangsúlyozom, hogy ez a szakmai meggyőződésünk! Kérdés azonban, hogy ennek megfelelően tudunk-e cselekedni? Vállalhatjuk-e a maximális célokat vagy sem?

Úgy gondolom, hogy a kérdést nem csupán nekünk és magunknak kell feltennünk! Egyre sürgetőbb az állam és az önkormányzatok által is a feladatmeghatározás elvégzése. Feltétlenül szükséges a törvényi garancia, amely meghatározza mindezt és egyúttal mellérendeli azokat a személyi és anyagi kondíciókat, amelyekkel a feladatok elláthatók. Emellett nélkülözhetetlenek a helyi, önkormányzati kulturális koncepciók megfogalmazásai, amelyekben viszont a helyi társadalom szükségletei és elvárásai alapján bonthatók le a törvényben foglaltak.

Talán minden álszemérem nélkül elmondhatjuk, hogy a szakmában dolgozók olyan kreativitásról tettek tanúbizonyságot az elmúlt években, amelynek segítségével a fenti garanciák nélkül is átmenthetők voltak az értékek. Kérdés azonban, hogy meddig tartható a csak emberi erőforrásra támaszkodó „előremenekülés”? Menthetetlen, hogy a negatív előjelű mennyiségi változás minőségi csökkenést ne eredményezzen. Hol állítható meg ez a folyamat? Vannak-e ehhez eszközeink?

Tehát ha így fogalmazok: vállalkozás? kultúra? művelődési otthon? Milyen válaszokkal oldhatók fel a kérdőjelek? A mai tudásunk alapján mit felelhetünk?

Mindenképpen el kell indítani egy értelmezési folyamatot.

Ennek az egyik szempontja, hogy el kell dönteni és aztán ki kell mondani, hogy a kultúra közvetítése végezhető-e egyáltalán piaci érdekelttség alapján. Ha azt mondjuk, hogy IGEN, akkor azt is meg kell mondani, hogy a kultúrának mely területe az „áru”? S ezek után tudomásul kell vennünk, hogy a kultúraközvetítés szempontjai ebben az esetben a piac és a nyereségesség meghatározottságában léteznek és a kultúra közvetítőjének is ennek érdekében kell tevékenykednie. Természetes, hogy ez önmagában rejti a piacfelmérés, a célmeghatározás és marketing munka kockázatát és felelősségét is.

A másik tisztázásra váró problémakör, hogy a kultúra mely szellete közvetíthető nonprofit működésben (közhasznú társaság, közkereseti társaság, közalapítvány, alapítvány, egyesület), s nem utolsósorban, hogy hogyan és milyen feltételek mellett? Napjainkban ez a leggyakrabban

költségmegtakarítási szempontok szerint felvetődő kérdés. Sajnos számos esetben nem nyílik mód a problémáknak a tényleges átgondolására. Ebben az esetben is feltétlenül el kell gondolkodnunk az alábbiakon:

Vannak-e sajátos jogi garanciák a működéshez, akár szervezeti, akár gazdálkodási szempontból? Egyáltalán mit kell tartalmaznia a törvényi keretnek ebben az esetben? S valójában a fenntartónak jelent-e tényleges megtraktálást a nonprofit működés?

Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tanulsága szerint Európában és Amerikában a nonprofit szervezetek bevételeinek jelentős százaléka az állami támogatás. Mértéke Franciaországban és Németországban meghatározó a gazdálkodásukban.

Milyen feltételek mellett működőképes a nonprofit szervezet? Szervezhető-e például az állam és az önkormányzatok kivonulása mellett a közösségi művelődés például kistelepeken nonprofit keretében?

A tapasztalatok most még nem meggyőzőek. Azt látjuk, hogy a fenntartók kivonulása a működést ellehetetleníti, kényszeríti a szervezetet a piacosodás irányába, s azoknak a céloknak a folyamatos elhagyására, amelyek a szakmai meggyőződés szerint egy közszolgáltatást végző szervezet alapfeladatának minősülnek. A saját bevételből fedezik az épület-fenntartást, a személyi kiadásokat és a szakmai költségeket egyaránt. Ez még természetes is lehetne, de létezik-e olyan fizetőképes kereslet a kistelepeken, amely képes a szolgáltatások értékarányos megvásárlására, amelyek többletbevételből azután a szervezet az alapfeladatra forgathat vissza. A jelenlegi példák ezt nem támasztják alá.

Kérdés, hogy milyen szerződések köthetők a fenntartókkal és azok mennyiben jelentenek folyamatos garanciát a szervezetekben dolgozóknak a kiegyensúlyozott feladatellátáshoz. S ehhez kapcsolódóan is fel kell vetni a munkatársak szerepét és saját feladatmeghatározását. Biztosítani kell a napi munka során a működőképességet, s ugyanakkor tisztában kell lenni azzal, hogy a nyereséget közszolgálati célokra kell visszafordítani. A munkatársaknak mindenképpen mérlegelniük kell a munkavállalói szabadság előnyeit és hátrányait.

Tisztázásra való kérdéskör, hogy milyen feltételek mellett képes eredményesen működni a kultúraközvetítésben a közszolgáltató intézmény. Melyek a működés garanciái? Mik a fenntartók megfogalmazott elvárásai és ahhoz milyen

kondíciók állnak rendelkezésre? Végig kell gondolnunk, hogy vannak-e, s ha vannak, akkor hol húzhatók meg az intézmény működési korlátai. Hogyan is működik az 1990-es évek második felében egy közfeladatot ellátó önkormányzati fenntartású művelődési otthon?

1. A közösségi művelődés alapfeladatait az adott településen vagy lakóközvetben maximális mértékben el kívánja látni.

2. Egyidőben kényszerül a kulturális piacon megjeleni, mert a megfogalmazott elvárásokhoz képest rendkívül szerény anyagi lehetőségekkel rendelkezik.

3. Együttal a nonprofit működés szerint a „kulturális piacon megtermelt” többletbevételt az alapfeladatok megvalósításába forgatja vissza, hogy megfelelhessen mind a lakossági mind pedig a fenntartói elvárásoknak, s természetesen saját szakmai meggyőződésének.

Tehát fenntartható-e ez a működés, a gazdálkodás szempontjából öszvérnek is nevezhető intézményi működési modell hosszútávon? A várva várt közművelődési törvény szabályozza-e megnyugtató módon a felvetett problémákat?

S mindezek után kényelmes-e közalkalmazottként dolgozni művelődési otthonokban? Azonosulhat-e a szakember a települések kulturális feladatainak, elvárásainak, problémáinak összességével vagy tudatosan vállalnia kell a teljesíthető optimumot?

Meggyőződésem, hogy a más és más működési modellek más és más szakmai identitást követelnek meg. Ezek tudatosítása az eredményes munkavégzéshez elengedhetetlen. Sokszor feloldhatatlan feszültséget és számos kudarcélményt jelent, ha akár öngazolásként, akár elvárásként egyszerre jelentkeznek a különböző megfelelési szándékok.

Úgy gondolom, megkerülhetetlen, hogy a konkrét problémákról, a jelentkező dilemmákról ne beszéljünk nyíltan. A tapasztalatokat elemezve mindenképpen számba kell venni az egyes működési modellek előnyeit és hátrányait, a helyi társadalmi, gazdasági és kulturális lehetőségekkel kell azokat „összemérni”. A lehetőségekhez képest településenkénti kell kialakítani a helyi feladatkört és a konkrét gyakorlatot. Csak ezek ismeretében lehet és kell dönteni a leghatékonyabbnak bizonyuló működési keretről. S ehhez természetesen törvényi garanciára, hathatós állami és önkormányzati támogatásra van szükség.

Ha a Szolnokon bizonyosodott szándék, hogy felelősen gondolkodunk a szakmák előtt álló kihívásokról, s az alapvető kérdésekben képesek vagyunk és leszünk a párbeszédre és a toleranciára, akkor talán elmondhatjuk, hogy aktív alakítói voltunk szakmánknak.

NÁNAY ISTVÁN

HOL TARTUNK? *

Tűnődés a színjátszás jelenéről, jövőjéről

Nyilvános párbeszédben – magyarul: talk show – vagyok; Bérczes László vendége Ács János. A kötetlen beszélgetés során felidéződik Ács pályafutásának néhány fontos állomása, mindenekelőtt a Szegedi Egyetemi Színpadon töltött évei. A nézők-hallgatók túlnyomó része húsz-harminc év közötti fiatal, akik legfőljebb hírért hallhatják csak a legendás amatőr színháznak, s Paál István rendezőnek. Én is – aki részben aktívan, részben kritikusként kötődtem az amatőrizmushoz – bekapcsolódtam a beszélgetésbe, amely így a nagy idők sokat megélt nagy tanúinak nosztalgizálásába kezdett átcsúszni. A beszélgetés hivatalos irányítója szintén az amatőr mozgalomból indult – hajdan több rendezését láthattam, zsűriztem, díjaztam –, s bár ő jóval fiatalabb korosztályt képvisel, hármunk egyöntetű véleménye szerint akkor (mikor? a harvanas, a hetvenes években, vagy a nyolcvanasok elején?) bezzeg volt a színház, volt értő közönség, s mindez értelemszerűen az amatőr színjátszásra is vonatkozott.

Pár nappal később felkérést kaptam arra, hogy írjam meg: hogyan látom ma az amatőr színjátszás helyzetét. Szabódtam, nem ismerem a mostani helyzetet, évek óta azt sem tudom, vannak-e még amatőr csoportok, hiszen meghívókat kapok, amatőr fesztiválokra – a diákcsoportok találkozóit kivéve – nem veszek részt (egyáltalán vannak?), s az viszont, amelyen rendszeresen ott vagyok, a kazincbarcikai, már rég nem, vagy nem csak az amatőröké, egyre inkább az úgynevezett alternatívoké. Végül, mint látható-olvasható, mégiscsak kötélnék álltam, s vállaltam, hogy tűnődéseimet közreadom. Íme!

Nem véletlenül utaltam Ács Jánosra, s a vele lezajlott beszélgetésre, hiszen tűnődéscmben vissza kell nyúlnom a hatvanas-hetvenes évek fordulójára, amikor valóban rendkívüli jelentőségű volt az amatőr színjátszás, az amatőr színház. Akkori, többé-kevésbé elfogadható, nem csupán becsléseken alapuló adatok szerint az országban több, mint négyezer amatőr csoport működött. Falun és városban üzemek, hivatalok, iskolák, tévesek, kaszárnyák, egyetemek százaiban folyt többé-kevésbé rendszeres színjátszás, készültek műsorok politikai ünnepekre, s egyéb hivatalos vagy ünnepi alkalmakra. Persze ezek túlnyomó része a szó jó vagy rossz értelmében műkedvelő volt, de egy kisebb hányaduk művésziileg igényes, esztétikailag magasan értékelhető munkát végzett, s elsősorban az egyetemi együttesek és a városi csoportok közül néhány a hivatásos színházakkal egyenrangú teljesítményt nyújtott.

Az amatőrizmusz mozgalomszerűsége a kor ideológiai-politikai koncepciójából következett (a népművelés eszméjéből adódott az öntevékenység felkarolása, az amatőr művészeti mozgalmak kialakult rendszere, szakapparátusa révén az ideológiai befolyásoló és politikai ellenőrző szerep kellett

* Az írás megjelent a Magyar Színháztudományi Szövetség és a Szabad Színháztudományi Egyesület JÁTÉKOS c. lapjának 1997/1 – februári számában

érvényesíthető volt, stb.), az amatőr elit kialakulása- és működése viszont éppen ez ellen hatott. Értelemszerűen kettévált az amatőrizmus a mozgalomra és az elitre, s ez utóbbi váltotta ki a nagyobb figyelmet. A politikait is, a szakmait is. Hiszen ezek a rendszeresen játszó, törzsközönsséggel rendelkező, önálló stílusú, hangvételű, gondolkodásmódú, külföldi fesztiválok is megméretett és elismert együttesek olyan darabokat játszottak, amelyeket a hivatásosok nem mutattak, vagy mutathattak be, olyan közösségeket alkottak, amelyek akkoriban nem voltak, vagy hivatalosságok nem jó szemmel nézték, olyan ideológiákkal ismerkedtek meg és ismertették meg közönségüket, amelyek nem kívánatosnak minősültek. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy a hetvenes évek közepén a színházi szakma éppen úgy támadást indított az amatőr színházak ellen, mint a politikai-ideológiai – karhatalmi szervek – a színházi élet legmozgalmasabb, legizgalmasabb, legprogresszívabb vonulata lefejeződött, megszűnt, betagolódt a hivatásosságba.

S közben változóban voltak az életkörülmények is. Megnyílt a lehetőség a lassú és kordában tartott anyagi gyarapodás előtt, az embereket egyre inkább a megélhetés, a gazdagodás problémái kötötték le, s mind kevesebben éltek az önművelés, az amatőrizmus kínálta lehetőségekkel. Egy évtized alatt töredékére csökkent az amatőr csoportok száma. Először az egyetemi színjátszás kezdett haldoklani, holott az egyetemeken és főiskolákon korábban a színjátszás volt a gondolkodásmód megváltozásának egyik erjesztő erejű eszköze és lehetősége, ha úgy tetszik, a másként gondolkodás egyik kiváltója, életelője. (Többek között a 68-as eszmék, gondolatok egyik elterjesztője is.) Aztán az évek során ez a tűz és erő gyengült, a sokoldalú értelmiségi-ideált felváltotta a szakember-ideál s szép sorjában megszűntek az egyetemi színpadok. Aztán a városi, művelődési házi csoportok vesztették el súlyukat, fontosságukat, terepüket, tagságukat, s vésszen ritkult a falusi együttesek száma is. A kultúrházakban, iskolákban tanfolyamoknak kellett a hely, a színjátszók továbbképzésekre jártak, nem próbára, előadásokra pedig végképp csak a megalkodottan színházőrültek mentek. A megmaradt csoportok tagsága is egyre fiatalabb lett, az átlag életkor szép lassan húsz év alá csökkent, s mára jószereivel csak a diák és a gyerekszínjátszás maradt életben.

A megszűnt, a megtizedelt amatőr színházak megpróbálták feléledni, vagy helyüket új formációk vették át, de többségük már korántsem volt ideológiailag olyan elkötelezett, művészileg oly progresszív, mint a „nagy generáció” (Universitas Együttes, Szegedi Egyetemi Színpad, miskolci Manézs Színpad, tatabányai Bányász Színpad, zalegerszegi Reflex Színpad, Kassák, illetve Lakásszínház stb.). Persze a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján is voltak jelentős együttesek (Stúdió K., Utcaszínház, Pinceszínház, Térszínház, stb.), amelyek peremre szorulva ugyan, de egyfajta ellenszínházat, vagy egyszerűen „csak” más színházat képviseltek a magyar színházi struktúrában.

Ez a struktúra alig érezhető belső változást élt át. Egyrészt számos, előzőleg amatőr művész kezdett hivatásos színházban dolgozni, másrészt a hivatásos színházak meghatározó művészei is olyan alkotók lettek, akik előéletben jelentős szerepet játszott az amatőr színházak által kisugárzott szellemiség. Ez érthető módon megjelent az előadásaikban is.

Ugyanakkor a kialakult stúdiószínházi rendszer lehetőséget kínált arra, hogy azok a kísérletek, próbálkozások, amelyek addig az amatőrök privilégiumának számítottak, most professzionális közegben szülessenek meg. Hangsúly-átolódás következett be, tovább nőtt az amatőrök érték- és talajvesztése.

A nyolcvanas évek második felében azonban gyökeres változás állt be. Részben a politikai-ideológiai fellazulás, részben egy erősödő művészi és közönségigény következtében jó néhány olyan színházi csapat alakult, amely kiküzdötte magának azt a köztes létezési helyzetet, amelyet a félhivatásossággal lehet jellemezni. Ennek a formációnak egyre nagyobb létjogosultsága lett, önálló szektorra duzzadt, jobb szó híján alternatívának kereszteltetett, utalva arra, hogy e színházfajta az amatőrizmustól is, a professzionizmustól is elhatárolódik. Az a határ, amely a hatvanas-hetvenes évek fordulójától jól érzékelhetően az amatőr színjátszó mozgalom és az amatőr színházak között húzódott, a kilencvenes évekre elmélyült, az amatőrizmus és az alternativitás élesen elvált egymástól. Úgy tűnik, ma már könnyebb az átjárás az alternatív és a hivatásos színházi világ között, holott értelemszerűen az utóbbi első sorban az előbbiből töltekezhet fel, ez adhatja utánpótlásának bázisát. Az alternatív színház kialakítja a maga speciális nyelvét, eszköztárát, műfajait, stílusát, léte, működése, eredményei révén a megmerevedett színházi struktúra kényszerű bomlásának, átalakulásának, megújulásának egyik leglényesebb hajtóereje.

Az 1990 utáni politikai változások alapvetően meghatározzák az amatőrizmus helyzetét is. Sem a piacosodás, sem a demokráciának politikai esetepaték, szűk körű érdekérvényesítés szintjére való degradálása, sem az általános elszegényedés, sem a mindebből is következő morális válság nem kedvez a kultúrának, a művészeteknek, s természetesen az amatőr művészetnek sem. A szakapparátust szétverték, a módszertani központok működési területe összezsugorodott, az önkéntes érdekképviseleti szervek, egyesületek még nem találják helyüket, funkciójukat.

Kinek van ilyen körülmények között kedve, ideje színeskedni? Ki engedheti meg magának ezt a luxust? Miről s kinek szóljon az előadás? Van-e olyan közös nevező, amely alapján nézők és játszóik ugyanazt gondolhatják egy előadásról? Avagy ismét elég, ha egy közösség önmaga és szűkebb környezete szórakoztatására játszik? Egyáltalán van még közösség? Kérdések tömkelege fogalmazódik meg, ha megpróbáljuk végiggondolni e színházforma jelenét és jövőjét.

A magamfajta ember, aki ilyen-olyan okból nem költődik semmilyen kiscsoporthoz, civil formációhoz, hajlamos az általánosításra, a felületes ítélkezésre. Ebből az alapállásból és helyzetből úgy tűnik, hogy az amatőrizmus elvesztette létjogosultságát, vagy legalábbis pillanatnyilag nincs rá társadalmi igény. Hiszen nemigen hallok olyan amatőr előadásról, amelynek híre túljutna a maga szűk körén, még kevésbé olyan produkcióról, amely közvetlenül vagy közvetve aktuális társadalmi kérdésekhez szólna hozzá (az amatőr színházak többsége hajdan kifejezetten politikai színház volt). Az általános kultúrpolitikai szituációból pedig csak a legrosszabbra, tudok következtetni, még rosszabbra, mint a valamilyen fokon mégiscsak finanszírozott hivatásos-félhivatásos művészek esetében.

S akkor kezembe veszem a szombathelyi Ferrum Színpad műsorfüzettel kombinált meghívóját a csoport fennállásának huszadik évfordulójára rendezett bemutató-sorozatára, vagy az Ascher Oszkár Színpad negyedszázados jubileumi előadásorozatára szóló invitációt, vagy számbaveszem a idei balasagyarmati – immáron huszonötödik – Madách Napok, vagy a tavalyi csurgói diákszínjátszó fesztivál programját, s látom: élnek, dolgoznak együttesek. Régiek és újak. Pestiek is, de a programok tanúsága szerint többen vidéken. Hogy mit és milyen színvonalon játszanak, hogy mit tudnak nyújtani a közönségnek? – ez már más kérdés. Ha a már említett programokat s egyéb – szórványos – tapasztalatomat összesítem, akkor a műsorról az derül ki, hogy még mindig az abszurd és a groteszk üli diadalát, igen gyakori a hivatásos vagy alternatív színházak sikereinek utánjátszása, a zenés játék... Ami pedig a színvonalat illeti, az általam látott előadások többsége bizony igencsak elszomorító.

Paradox módon a határon kívüli magyar színjátszók teljesítményéről átfogóbb képem van, mivel az elmúlt néhány évben rendszeresen lártam a felvidéki együttesek komáromi Jókai napok rendezvényét, a vajdasági csoportok zentai bemutatkozásait, illetve az erdélyiek seregszemléit, valamint minden régió zsámbéki fesztiválját, s öröm látni, hogy a Vajdaságban évről évre több a csoport, s a népszínműves, zenés vígjátékos, operettes repertoár hogyan gazdagodik, vagy azt, hogy Erdélyben hogy nő fel egy erős amatőr rendező gárda, s hogyan találnak rá e rendezők a maguk egyéni stílusára, vagy azt, hogy Felvidéken a hagyományos műfajok mellé hogyan sorakoznak fej újabb és újabb formák, próbálkozások, s miként él egymás mellett egy idősebb és egy fiatalabb generáció.

Mindhárom régióban élmény, hogy a csoportok vegyes összetételűek, s idősek meg fiatalok együtt alkotják a társulatokat. Erre bizony Magyarországon alig van példa, egy bizonyos életkor után nálunk nemcsak azért nem játszanak az emberek, mert az élet „komoly” dolgai elszólják őket a színpad közeléből, hanem azért is, mert nem sikk színészkedni. S ez ma még inkább igaz, mint volt évekkal, évtizedekkel ezelőtt.

Ha most az amatőrizmus esélyeit latolgatva mérleget kellene vonnom, a biztató és csüggesztő érvek egyensúlyba kerülnek. Azt a szerepet, amit három évtizede játszott, többé nem fogja betölteni, de nem is kell, hogy betöltse. Ma a színházaknak nem kell politikai fórumnak lennie, ez egyszerre pozitívum és negatívum, hiszen az, hogy létrejött egy jó értelemben vett cinkosság a néző és a játékos között, hogy a gesztusnyelv egyenrangúan fontossá vált a szóéval, az nyilvánvaló többletet adott minden előadásnak. Ugyanakkor az, hogy az előadások elsősorban morális-politikai aktusuk révén minősültek, s a művészi szempontok háttérbe szorultak, mérhetően károkat okozott a színházművészetnek.

Mit tehet hát az amatőr színjátszás? Szórakoztathat, elősegítheti az egészséges önkifejezési vágy kielését, mint rendezvényforma erősítheti a közösséggé válást, a civil szféra alakulását, a helyi közösség (iskola, falu, kerület, egyházközség, stb.) öntudatának formálását, s kivételesen, ritka szerencsés és ihletett pillanatokban még műalkotást is teremthet. Hangsúlyozom: kivételes esetekben, ritkán. Ez nem azt jelenti, hogy az előadásoknak ne kelljen művészileg megformálnak, esztétikailag értékelhetőnek lenniük. Tudomásul

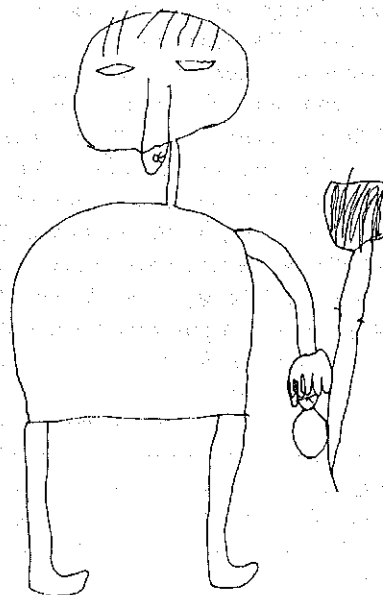
kell venni, hogy az amatőrizmus lényegéből fakadóan kisközösségi forma, ebből eredően a színháznak lehet olyan feladata, amely némiképpen visszatérést jelent a hajdani politikai színházi attitűdhez is, azaz a színpad helyi problémák megjelenítésének művészi, nem didaktikus fórumaként funkcionálhat. A színház természetesen nem helyettesíthet falugyűlést vagy politikai vitákat, de ugyanarról, amiről politikusok, közéleti emberek a szlogenek szintjén szólnak, mennyivel hitelesebben és meggyőzőbben lehet beszélni a művészet, a színház segítségével.

Az amatőrizmus kisközösségi jellegéből adódik: a produkciók elsősorban annak a közegnek szólnak, amelyek készülnek, azaz viszonylag kicsi az esélye annak, hogy egy vendégjáték vagy fesztiválszereplés ugyanakkora sikert érjen el, mint az otthoni előadás.

Az alternatívoknál más a helyzet. Ők még egy ideig fenntarthatják kívülállásukat, különös státusukat, de e szféra a struktúra változásának következtében egyre inkább polarizálódik és rétegződni fog. Egyesek hosszútávon fennmaradnak és működésük hasonul a kőszínházihoz: mások megtartják szabadcsapat jellegüket, s a színházi avantgárd képviselőivé válnak (ami persze az állandó bomlékonysággal, széteséssel és újrakalkulással is együtt jár); megint mások inkább a szórakoztató színházi működést választják; s lesznek olyanok is, amelyek „visszacsúsznak” az amatőr lét peremére.

Ahhoz, hogy egészséges és kiegyensúlyozott színházi élet alakuljon ki, elengedhetetlen, hogy a színházformák ne egyszer s mindenkorra érvényes, változtathatatlan formációk legyenek, hanem minden irányban átjárhatókká váljanak. Erre már számos biztató példa akad, de a folyamat távolról sem jelent még tendenciát.

Nem egyszerű stílári fordulatként jeleztem: írásom tünődés. Nem összefoglaló tanulmányt készítettem készíteni, nem tudós prognosztikát, hiszen sem egyikre, sem másikra e pillanatban s e keretek között nem vállalkozhattam. De mindegyikből található morzsákat az olvasó, akinek ezúttal tünődésem lenyomatát továbbgondolásra felkínálok. Tünődjünk tehát együtt!

ARCKÉPEK

Máté Lajos

– Nagyon régen kezdődik a történet. Most, hogy tudtam, hogy erre a beszélgetésre sor kerül, és átgondoltam, én a Magyar Néphadseregnek hívott Vígyszínházban voltam segédrendező, amikor még a lap olvasói nem is éltek. És társadalmi munkában honvédségi együttesekhez jártunk ki, honvédségi amatőrökhöz, ez a kultúrunka része volt. Ötvenben. Tulajdonképpen én akkor találkoztam először műkedvelőkkel.

És az a történelmi pillanat, amikor először kerestem meg Somlai Palit az intézetben, az egy Zrínyi nyomdai amatőr csoporttal függött össze. Akkor már náluk nem kötelező kultúrunkát végeztem, hanem csoportvezetést vállaltam. A mostani könyvtár helyén volt az intézet, és szerintem Népművészeti Intézet volt. Engedélyt kérni jártam Somlai Palinál. Az intézetben Cservény Judit, nagyon korán öngyilkossá lett rendező kollégánom mutatott be. De összekeveredik, hogy ezt követően vagy ezt megelőzően volt egy intézeti munka, amiben részt vettem. Régi színházi kiadványokat kellett regisztrálni, eldönteni róluk, hogy kellenek-e. Csajági János, Szilágyi Dezső voltak, akik ezzel foglalkoztak. Később olyan munka is volt, hogy rendezőpéldányt készítettünk kiadványokhoz. Oldalanként forintot lehetett ezért kapni, borzasztó jópofa volt, de ha szakmailag nézem, elég abszurd. Egy darab, s oda van írva, hogy egyes átmegy balra, kettes leül, ránéz. Ezt így jelentették meg.

Ilyen kapcsolataim voltak nekem az intézettel, az éppen aktuális nevű intézettel. De a dolgom az amatőrökkel, a honvéd csoportokkal kezdődött. A Zrínyi Nyomdában, ami a katonai kiadó nyomdája volt, ahol egy Juhász bácsi nevű nyomdász volt a kultúr-csoport vezetője, volt egy csoportom. Ez igazi kultúr-csoport volt, ez a jó kifejezés rá. Ilyeneket játszottunk, hogy A csikós, ugyan Móricz Zsigmond átdolgozásában, meg kabarékat. Emlékszem arra a Salamon alakbarára, hogy az igazgatónak kölcsönad egy tízest, nem meri visszakérni: – Igazgató elvtárs, jön a tízessel, nem jön a tízessel? Szóval ilyen hülyeségeket csináltunk.

Én 57-ben vidékre kerültem, de az már a profi vonal volt. 1960-ban kerültem Győrbe, vissza, aztán pendliztem, az egyik évben Győrben voltam, a másik évben Békéscsabán. Ez volt 59, 60, 61, 62-ben, akkor a Mezei Éva és Keleti Pista által irányított színjátszó részleg bevett engem oktatónak. Nekem csoportom nem volt, de tanítottam amatőr rendezőket. Ahol éppen voltam, az ottani oktatási munkát végeztem. Ezt nagyon kézben tartatták velünk, az oktatásnak volt egy szigorú tematikája, amihez tartani kellett magunkat. Emlékszem, hogy Bodnár Sanyi, boldogult emlékéü zseniális rendező-pedagógus például nem tanította ezt a tematikát, őt kirúgták. Azt kellett tanítani, ami ebben volt. Színháztörténet, dramaturgia, rendezési gyakorlat. Montágh Imre mint főiskolás kezdett ebben, Kőszeghy János pedig mozgást tanított.

Az oktatást Keleti és Mezei tartották kézben, de úgy, hogy negyedévenként volt egy értekezlet Pesten, amikor megbeszéltük, és Keleti, Mezei és a tanfolyamvezető (ez voltam én), vizsgáztattuk.

Ezek voltak a szoros kötődések, furcsa módon, részint az amatőrökhöz, részint az intézeti munkához. Én bedolgozó voltam és én ezt szerettem is csinálni. Bennem mindig volt valami pedagógus ösztön, vagy nem tudom mi, mert rossz tanár vagyok egyébként. De még most is nagyon szeretek tanítani. Most is abból élek. Bizonyos szempontból vagyok rossz tanár, bizonyos szempontból nem. Ez engem mindig izgatott. De nem nagyon izgatott az, hogy legyen amatőr csoportom. Nekem valójában negyed évig, fél évig – kísérletképpen – voltak csoportjaim. Se nem értem el velük jelentős eredményt, se nem ambicionáltam ezt a dolgot. Én ezt az én profi rendezői munkám mellett folyamatosan csináltam. Amíg voltak az úgynevezett – vagy később nevezték így – "C" kategóriás alaptanfolyamok, addig ezeket csináltam.

62-ben átmenetileg elkerültem a színházi pályáról. Én harminc éves korom táján elég agresszív voltam, nem voltam egy ilyen szelíd, mosolygós, mindenki által kedvelt ember. Addig hőzöngtem jobbra-balra, amíg kiestem mindentűn.

Akkor átmenetileg próbáltam tisztviselő lenni, ami életem legnagyobb baromsága volt. A Veszprém Megyei Tanács Művelődési Osztályán voltam két hónapig. Egyáltalán nem volt hozzám illő ez az egész dolog. Volt egy főnök, aki szintén abszolút nem volt hozzám illő, de annyi embersége volt, hogy mielőtt én bementem volna, hogy ez nekem nem megy, mondta, hogy ugye, ez neked nem megy. Erre megegyezéssel és barátságos mosollyal elváltunk.

Én Veszprém megyében csak ebben a két hónapban találkoztam ezzel a területtel. De ott a megyei munka nagyon komoly volt. Ott volt Hegyeshalmi Laci, és ott Horvai István rendezett. Később aztán innen az intézetből, mint tanfolyam vezető vagy mint zsűritag néha jártam ott. De ez már egy másik történet.

Egy éven belül visszakerültem a profi pályára, újra Békéscsabára, és akkor ott is ragadtam. Ez hagyományosan az ország legrosszabb színháza, úgyhogy negyven éves korom táján zavart, hogy én még mindig ott vagyok. Akkor már jött Székely Gábor. Ruszt elkezdett neves lenni. Ascherék. Szóval jött egy generáció, és akkor én azt mondtam – és ezt most nem pózból mondom, hanem őszintén –, hogy ha én nem tudok olyan lenni, mint ezek, akkor ezt nem szabad tovább csinálnom.

Elég jó kapcsolatom volt a Bicskei Gabival, viszonylag jó kapcsolatom volt Debreczeni Tiborral, és akkor kerültem én a Népművelési Intézetbe. 1972. március 1-én léptem be. Ez egy felejthetetlen dátum.

Két dolog – és már érdekesebb vagy szakmaibb dolog – motíválta az intézeti munkavállalásomat. Egyrészt egy kiábrándulás abból a profi színházból, amit én csináltam vagy csinálhattam, másrészt: az volt a nagy föllendülése az amatőr ügyeknek. Az volt az érzésem, hogy érdekesebb dolgot lehet ezen a területen csinálni.

Rettenetes nehézségekkel járt ez a váltás. Lakásom sem volt, a fizetésem a felére csökkent. Az azóta már elhunyt

első feleségem azt hitte, hogy azért is jövök olcsóbb állásba, hogy ne kelljen annyit fizetni a gyerekekért, és nem lehetett neki megmagyarázni, hogy ez egy emberi dolog, hogy abból elegendem van és ebben látok perspektívát.

Ami nagyon fontos: én nem jöttem ide rendezői ambíciókkal. Én kiábrándultam egyfajta rendezői munkából, és az amatőrök vonzottak. Én arra gondoltam, hogy én itt egy ilyen irányító vagy kontrolláló, vagy főleg tanító feladatot fogok kapni. Nagy megdöbbenéssel észleltem, hogy itt egy ellentmondásos helyzet van. A kollégáim az intézet funkcióját tekintve hivatalnokok, egyéni ambíciójukat tekintve rendezők. Debreczeni Tibornak is rendezői ambíciói voltak, meg megboldogult Bicskei Gabinak is azok voltak. Tehát ellentmondásos helyzetbe kerültem, mert ezeknek az uraknak jogos és indokolt ambíciója volt a rendezés, az alkotás, de közben hivatali munkát végeztek. Ide csöppentem én olyan ambícióval, hogy fontos személyisége legyek a dolognak, de én nem akarok alkotni. Alkottam én eleget, azért nem csak rosszat, nem kell ezt úgy venni. (Egyszer csinált velem egy Bóta Gábor nevű ember egy pályainterjút, és belekérdezett, hogy ... "a saját tehetségtelenségére hogy jöttél rá?" Nem voltam tehetéstelen, gondolom én, de nem így működik ez a dolog, ez nagyon összetetten működött.)

Azért fontos ez a március elsejei belépés 1972-ben, mert hogy két-három hónap múlva rájöttem, hogy ez nekem nem való. Nekem nem való volt a hivatal, és a Tibor rohamszerűen volt hol hivatalnok, hol művész. Ez borzasztóvá tette a dolgot. Másrészt viszont nem voltak alkotói ambícióim, úgyhogy azon gondolkoztam, hogy hogyan lehetne valami mást csinálni, mert ez nekem nem tetszik. Közben a "mozgalom" az egyre színesebb, egyre izgalmasabb lett. (Azt hiszem, hogy itt kell kitérni picit a szakmai részre és majd talán még visszatérünk erre az én "elmennékemre".)

Ez volt az az időszak, amikor a színjátszó mozgalom élesen kettévált irodalmi színpadi ügyekre és színjátszósra. Nem is tudom, hogy ezt el lehet-e mondani vagy le lehet-e írni, talán valami esszében valamikor, bár nem érzem magam erre hivatottnak, mert hogy akkor valamitől, azok, akik színdarabot játszottak, azok számítottak retrográdnak, konzervatívnak, maradnak, és az irodalmi színpad volt az új. Ez az irodalmi színpadi "új" ez kétarcú volt. Mert egyrészt ez valóban egy progresszivitást jelentett, a társadalommal való szembenállást, fridzsider szocializmussal, gulyás-kommunizmussal való szembenállást. És azonosították az akkori rendszert az akkori színházzal. És ez annak a színháznak teljesen ellentmondott.

Egyrészt innen táplálkozott tehát, másrészt ez volt az ünnepi műsorok dramaturgiája. Így részint egy nagyon progresszív vonalat képviselt, részint irodalmi színpadi műsorok voltak az ünnepi műsorok április 4-én, november 7-én. És ez az ellentmondásosság keveredett.

Debreczeni Tibornak egy nagyon nagy érdeme, hogy ezt megpróbálta Rencz Antallal együtt valahogy esztétikailag megfogalmazni, és akkor kezdtek az irodalmi színpadot oratórikus színjátszásnak nevezni. Mit jelent ez: ez utal egy kicsit a zenére is, meg a szerkezetre is. És aztán a mimetikus oratórium, amiről nem mindig tudtam pontosan, hogy mi csoda. Szóval már nem használtuk azt, hogy irodalmi színpad, hanem azt mondtuk, illetve Tibor fogalmazta ezt meg, hogy a

színjátszás drámai formája ez a hagyományos, és a színjátszásnak az oratórikus és pódium játék formája az a másik világ.

Ebben a kettősségben én egy elég hülye helyzetbe kerültem, mert azért én mégis csak a hagyományos színházhoz értettem jobban. Egyszer Szolnokon volt egy helyi fesztivál, és hívtak a zsűribe. Ott volt egy nagyon értelmes rendező, aki egyébként mérnök volt a vegyi kombinátnál, ő azt mondta: ha azt akartam volna, hogy az oratórikus műsor tetszen, akkor nem téged hívtalak volna zsűrinek.

Kezdték a tanítványok vagy a munkatársak vagy a külső szakemberek is ezt a kettősséget felfedezni, hogy a Tibor inkább ennek az irodalmi színpadból kinőtt dolognak, én inkább a színjátszásnak vagyok a szakértője. De miután én nem akartam alkotni, én megértőbb voltam a műfajok iránt. Ha beültettek egy zsűribe, én végül is azt mondtam, amit csinálsz azt nézem. Milyen önmagához mérten a dolog. Ettől viszonylag népszerű lettem, mert nem voltam olyan elfogult. Emberek vagyunk, ez kollégáim részéről féltékenységre, és egyéb dolgokhoz vezetett.

A lényeg: volt a színjátszás, ami nem érdekelt minket hivatalosan, volt az irodalmi színpadból kinőtt fölkarolandó játékfajta. És Vitányi találta ki akkor nagyon jól, hogy és van a színjáték harmadik fajtája. Ő már vegyítette a dolgokat azal, amiről én itt beszélni akarok.

Tehát volt ez a hivatalosan is patronált dolog, és közben jött a Szegedi Egyetemi Színpad és Paál István, az Universitas és Ruszt József, akik nem illettek egyik kategóriába sem. Mert hát nem csinálták a hagyományos színházat természetesen, de nem csinálták ezt a mi általunk patronált irodalmi színpadi dolgot sem, hanem egy harmadik fajtát dolgoztak ki, aminek még a társadalmi, politikai töltete is sokkal erőteljesebb volt, mint a mi irodalmi színpadunk, ami mégiscsak az állami ünnepekkel folyt össze. (Kiadványokat adtunk ki ünnepi műsorokra, amivel pár száz forintot lehetett szerezni a kollégáknak, mert mindig rosszul voltunk fizetve. Tehát kellett valami mást is csinálni.)

És akkor ez a bizonyos dolog, amit én mindig nagyon óvatosan vagy mindig idézőjelben mondom "mozgalomnak", nagyon élesen három felé vált. Tehát volt az elsősorban falun csinált hagyományos színjátszás. Hű, az elvtárs, ha látta volna a mi Marica grófnőnket, mondták Mezőúron. És ez maradt. A másik volt ez a mi kutyánk kölyke, amik a Debreczeni, Bicskei Gabi által fogalmazott dologba illettek bele, és voltak az egyetemi színpadok mint önálló dolgok, amik először jutottak el Nancyba, először jutottak el Avignonba, először jutottak el a BITEF-re, ők hozták a 68-as szellemnek valami továbbélését. (Én azért nem vagyok a szellemtörténeti szemlélet ellenzője, mert tudom, hogy a vasfüggöny alatt átszivárogtak ezek a tendenciák. És ezek 68 után, 70 táján, pont amikor én az intézetbe kerültem, megfogalmazódtak. De sajnos nem az intézet által patronált vonalban, hanem az úgynevezett egyetemi színháziban. Ez a dolgot nagyon megosztotta.)

Én, aki nem voltam elkötelezettje egyik műfajnak sem, és aki nem akartam benne résztvenni, mint alkotó, természetesen mint értéket képviseltem mindazt, amit például Ruszt vagy Paál Isti csinált. Amit az intézetben nem fogadtak el. Lehet, hogy csak hiúságból, lehet, hogy egyéb okokból. Nagyon fontos megjegyezni, hogy nem azért, mert ők a pártvonalat képviselték volna vagy hivatalosan gondolkodtak

volna. Nem, ők is valamifajta "szellemi ellenzéki-ségben" voltak. Csak másképp gondolták, mint a fentebb emlegetett alkotók. Amit az Universitas vagy amit Paál Isti csinált, az valóban egy új út volt. Amit az irodalmi színpad – most mégis használjuk ezt a meghatározást –, az pedig csak részben volt. Nem volt igazán színházaszerű.

Én, ha szavalóversenyen vagyok, máig is használom Debreczeni Tibornak azt a meghatározását, hogy a versmondás az kifejező funkciója, a színjátszás az ábrázoló funkciója. És ez a dolog lényege. A versmondás az kifejező funkciója, a színjátszás az ábrázoló funkciója. Ha elmondok egy verset az teljesen más, mint hogyha eljátszom egy szerepet. Ezekben az oratorikus műfajokban a kifejező funkció dominált, mert előadni kellett. Amit pedig ez a harmadik utas világ csinált – nem politikai értelemben, hanem a kettő közti harmadik út – annak színjátszó elemei voltak. Más volt.

Most visszatérve arra, hogy én már három hónap múlva megbántam, hogy az intézetben voltam. Igen, mert éreztem, hogy az osztály nem értékorientált, hanem személy orientált. Tehát ha én csináltam valamit vagy az én "bandám", akkor az oké, ha nem az én "bandám", akkor az nem oké. És nem működött az objektív mérce. Ez engem meglehetősen irritált. És úgy gondoltam – bántó szándék nélkül mondom –, azt nem lehet, hogy én, mint hivatalnok, én kinevezem magam egyben a "legjobb alkotónak" is. Ez két külön dolog. Ezzel nagyon sokat kíváncsi voltam. Abból az egyszerű helyzetből, hogy én otthagytam az alkotást.

Ebben a munkában engem a zsűrizés ambicionált és a tanítás. Ez úgy működött a megyékben, hogy ha az "elvtárs" ott van az intézetben, akkor hívjuk a zsűribé, akkor hívjuk tanítani. Ez mellékezt is jelentett, meg hát ez volt a jó munka. Nem az, hogy az ember ül az íróasztalnál és "hülyeségeket" talál ki, hogy indokolt legyen a "létezése". Máig is ismerjük ezt a problémát.

Az intézeti helyzet válsághelyzetet okozott bennem, és közben azt is tudtam, hogy a profi világba nem lehet úgy visszamenni rendezni, hogy újra itt vagyok. Ügyelőnek még elmehettem volna, de ahhoz nem vagyok elég koncentrált. Én gyakorlatból is tudtam, hogy mi az egy ügyelő, meg a jelenlegi élettársam – akivel tizenkilenc éve élünk együtt – nyolc éve ügyelő. Tudom, hogy arra nem lennék alkalmas. Én annál szétszórtabb vagyok, csapongóbb. Tudom, hogy mit kell csinálni, de nem biztos, hogy meg tudnám csinálni. Borzasztóan tisztelen az élettársamat is, hogy abszolút tudja, és hogy abszolút pontos.

Ekkor jött egy érdekes dolog. 68 óra készültek arra az intézetben, hogy tagjai lehessünk az amatőr színházak nemzetközi szövetségének. Ami ugye nyugati dolog volt, és nem véletlen, hogy 68-ban Csehszlovákia lett tagja. Ezek a cseh kollégák azon mesterkedtek, hogy a többi szocialista országból is legyenek, hogy ne legyenek egyedül. Ez egy borzasztó komplikált ügy volt, mert ennek a szervezeti konstrukciója máig az, hogy nemzeti központokat kell szervezni az ottan létező szövetségből vagy szövetségekből. Nálunk ilyen szövetség nem volt. Most azt elintézni, hogy az intézetek legyenek tagok, hogy a tagdíjat hogyan fizessük, meg mi hogy legyen, ezen mesterkedtek és ezen munkálkodtak Ács Miklósné vezetésével Debreczeni, Bicskei. És 73-ban megnyílt a lehetőség, hogy esetleg mégis lehet. És – ez az élet tragikus fordulata

– akik akkor ezen munkálkodtak, azok nem tudtak olyan nyelven beszélni, amin ott kell. Ennek a szervezetnek pedig a francia és az angol a hivatalos nyelve. Én nagyon rosszul beszéltem angolul, de meg tudtam szólalni, meg nem tudtak "eladni". És amikor 73-ban Monacóban beléptünk a szövetségbe, akkor én képviseltem szegény hazánkat. Az is óriási volt, hogy 44 éves voltam, és gyerekkorom óta nem voltam Nyugaton, és az első nyugati ország az Monaco volt. Erről is lehetne egy krockit írni, hogy ez a dolog ott hogyan nézett ki. Az Ácsnének egy nagy pozitívuma, hogy ő szakembert küldött erre. Kiderült, hogy a többi szocialista országot az intézetek igazgatói képviselték (mert hát miért ne menjen el állami pénzen Nyugatra). Én voltam az egyetlen, meg hát a cseh nő, a Matuskova, aki nagyon fontos pozíciót töltött be a prágai intézetben, és nagyon tudott 4 nyelven (franciául, németül, angolul és oroszul), tehát ő nagyon alkalmas volt oda. A többiek ilyen reprezentánsok szoktak lenni, csak én voltam úgynevezett szakember.

Ez aztán megváltoztatta a helyzetet. Ezt talán mindenki érti, hogy 1973-ban olyan lehetőséget kapni, hogy utazol, az nem egy elhanyagolható szempont. És olyasmiket láttam és tapasztaltam, amiket én soha nem tapasztaltam korábban. Tehát, amikor én az amatőrökkel kezdtem el foglalkozni az intézetben, úgy ahogy eddig elmondtam, elsősorban mint oktató és bíráló, én sokkal többet kezdtem tudni a színházról, mert láttam más produkciókat és tendenciákat is, amiket profiként nem. És ez úgy esett a mérleg serpenyőjébe, hogy ezért talán érdemes ezt mégis tovább csinálni. A hivatali dologra gondolok, hogy nem elmenni. Talán nem.

Akkor, mint "mosolygó" szocialista már 75-ben bekerültem ennek a szervezetnek az elnökségébe. Ebben egészen 91-ig csücsültem, mert hát kellett. AITA-IATA a rövidítése. Franciául Association Internationale du Theatres Amateurs és angolul International Amateur Theater Association.

Az volt az alapszabály, hogy aki ennek az elnökségében volt, az már nem az országot képviselte, hanem saját magát. Itt volt egy kettősség, mert ahogy én oda bekerültem, én nem csak "szocialista" voltam, hanem "Máté Lajos". A cseh nővel ketten voltunk szocialisták, aztán 85-ben egy orosz jött hozzánk, hárman lettünk a 12 tagú elnökségben. De igazából nem a szocialista országokat képviseltük, hanem az AITA-t, de azért a minisztérium ezt lényegileg finanszírozta. Néha még a tagdíjat is fizette. A szocialista országoknak azért fontos volt a propaganda. Volt egy olyan jelszó a mi minisztériumunk részéről megfogalmazva, hogy "mi nem azért mentünk oda, hogy elkülönüljünk, hanem azért, hogy ott legyünk". Tehát nem volt szabad szocialista blokkot csinálni. Vagy nem akarták. A humor, hogy attól izgultak, hogy Kína nehogy véletlenül tag legyen, meg Románia nehogy tag legyen. Ezek meg is kímélték őket a rendszerváltásig, mert ezek nem is lettek tagok.

Nem nagyon hagytuk, hogy beszivárognon oda a politika. Néha a cseh kolléga mondta, hogy a "mi országaink", de az oroszal együtt tudtuk ezt ellensúlyozni. Nagyon értelmes lett származású volt az orosz. Erről van egy anekdota. Mielőtt elmesélném, fontos a konstrukció. Hogy az AITA-nak 36 ország a tagja, pontosabban 36 ország nemzeti központja. Kétévenként van kongresszus, amit mindig fesztivállal kötnek össze, hogy szakmai értelmé is legyen. De minden negyedik

évben Monacóban van. Ha van hely, ami nem alkalmas az amatőrök találkozására, akkor ez Monaco. De ahonnan nem lehet elmozdítani, az Monaco. Majdnem 20 évig ültem az elnökségben, ez mindig szóba került és változatlanul maradt.

Tehát van a kongresszus, és egyébként a szervezet régiókra oszlik. Nagyon humorosan, mert a CEC (a Central European Committee = a Közép-európai Bizottság), az pillanatnyilag Írországtól Izraelig terjed, tehát minden benne van, ami nem fér bele másba. Mert a franciák az egy külön, az északiak teljesen logikusan külön. És a többi, aki abba nem fér bele. Mi már a szocialista világban is nagyon vigyáztunk arra, nehogy egy külön szocialista régió jöjjön létre, mert akkor minek vagyunk ott. Ezt a dolgot körülbelül ma is tartjuk.

Kanadában volt egy köztes kongresszus és fesztivál Calgaryban, és onnan hazajövet hétfőn összetalálkoztam már az utcán Benkő Évával, az akkori igazgatóval aki kérdezi: Mit csináltál te Kanadában? – Hát mit csináltam, elnökségi ülés volt. – De hát a szovjet elvtárs följelentett.

Volt egy Gyenyicsenko nevű úr, aki csak oroszul beszélt, én meg olyan öreg vagyok, hogy én nem beszélek oroszul. Mikor én leérettségiztem, akkor vezették be az oroszot, és ugyanígy, amikor diplomáztam az egyetemen, szintén azt követően vezették be. Így sose találkoztam vele, és nem tudtam az oroszul beszélni. Ő csak oroszul tudott. Vagy fordítási hiba volt, vagy valamit félreértett. Ez 83-ban volt, és ő engem följelentett, hogy egy olyan elvtárs volt ott, aki nem alkalmas arra, hogy a szocializmust képviselje. Szerencsére akkor már a minisztériumban ezt nem vették nagyon komolyan, nem lett zűröm.

73-ban léptünk be az AITA-ba, mármint az intézet mint nemzeti központ, és már a következő évi kazincbarcikai fesztiválra hívtunk meg ebből a szövetségből megfigyelőket és csoportokat. A csoportokat nem mindig tudtuk kiválasztani, nem tudtunk kiutazni, és az nem volt nagyon hasznos, hogy jöttek, de a megfigyelők nagyon hasznosak voltak, mert ezeknek a megfigyelőknek köszönhetően léptünk be egy nemzetközi körforgásba. A két egyetemi színpadnak, a JAIE-nek és az Universitasnak megvoltak a csatornáik, de a többi csoportnak nem. Még a Studió K-nak sem. A nagyon híres Vojczek-jüket Kazincbarcikáról hívták meg. És az Arvisurá-nak nevezett, akkor még tanulmányszínház Szentivánéji előadását is Kazincbarcikáról hívták meg angliai turnéra. Ez a dolog működött, és ma, amikor a kulturális propagandánk már nem olyan fontos, én ma is azzal szoktam érvelni, hogy jelen kell lennünk a dologban.

A tagdíjat vagy fizettük vagy nem. A rendszerváltás előtti két évben Sorostól kértem rá és kaptunk is. De annyira kis pénz volt, kb. 300 U\$, hogy még a magyar ellentételezését sem kérték. Pedig benne van a magyar alapszabályban. Ma már sajnos 800 U\$, de a minisztériumunk fizeti, úgy látszik belátható, hogy ez is fontos dolog. A nemzetközi tapasztalatcsere itt a fontos, az, hogy az emberek lássanak.

Most volt Balassagyarmaton egy amatőr kamaraszínházi fesztivál. Elég gyenge volt, de voltak benne jó dolgok is. Erre meghívtunk egy német meg egy osztrák megfigyelőt, mert nekünk ezzel a két szervezettel az AITA-n belül van egy barátsági szerződésünk. Ők meghívják minket, mi meghívjuk őket. Tolmácsot biztosítottunk a számukra. A Balassagyarmaton látott legjobb előadást már az egyik meghívta. Mi ajánlottunk

valamit korábban, de ott azt látta és azt hívta meg. A kapcsolat, a személyes kontaktus hallatlanul fontos. És ezt az AITA-n keresztül tudjuk tartani.

91 óra nincs az elnökségben magyar. Az "AITA magyar központja én vagyok". Csak elnökségi tag nem vagyok, mert azt egy bizonyos időn túl nem lehet.

A hivatali munkám nyugdíjasként az, hogy én vagyok az AITA hivatalos ügyvivője. Mert ott már engem ismernek, nekem jönnek a levelek, nekem vannak személyes kapcsolataim.

A rendszerváltás körüli időben az a furcsa dolog történt velem, az antihivatalnokkal, hogy én lettem a drámai osztály vezetője. Aztán a drámai osztály meg is szűnt. Nem lehet pontosan tudni, hogy mennyit tettem én ezért. (És ezt most nem poénnak szánom.)

Akkor kezdődött az, hogy legyen szövetség. És akkor létre is hoztuk a nem hivatásos színházak szövetségét. Akkor elkezdődött egy vetélkedés az intézet és a szövetség közt. Illetve hát a szövetség át akart venni intézeti funkciókat, az intézet meg nem tudta védeni teljesen, meg hát meg is zavarodott a saját identitástudatától. Most a nem hivatásos színházak szövetségét úgy hívják, hogy Magyar Színháztudományi Szövetség, és az ügyvezető elnökével való személyes jó kapcsolatokán most elég kiegyensúlyozott a kapcsolat. Ő Solténszky Tibor rádió dramaturg egyébként. Most mi ketten vagyunk az AITA tagjai, a Magyar Színháztudományi Szövetség és az intézet a magyar központ. Így megy a dolog a szövetség fele.

Solténszky Tibor is jár ki, van amikor ő megy, van amikor én és van, amikor ketten megyünk. Ketten csináljuk ezt a dolgot, és ha én kihalok ebből valamilyen módon – gondolom fizikai okokból –, akkor az a reális, hogy ezt ő viszi tovább, és akkor ebből az intézet kiesik. Az intézetnek nincs meg pillanatnyilag ezen a szakterületen a szükséges embere.

A szövetségről két fontos dolgot kell megemlítenem. Az egyik, hogy ez egy csernyő szövetség, vagyis ez alatt egyesületek vannak. Például a Magyar Drámapedagógusok Társasága (bár ők nem igazán vesznek részt a dologban), a Magyar Diákszínháztudományi Egyesülete, az Egyesület a Magyar Színháztudományi Szövetségért. Tehát a szövetség az az egyesületek szövetsége, amelyeknek van külön életük, de nemzetközileg az AITA alá tartoznak.

Az alternatívoknak is van egy egyesülete, a bábjátékosok is odataroznak. Ez öt egyesület. De ők, meg a Drámapedagógusok eléggé elkülönülnek, a Diákszínháztudományi Szövetség rendszeresen a kapcsolatot, de a többi is elvben oda tartozik. Még van a Versmondók Egyesülete. Ezek tartoznak a szövetség alá.

Azáltal, hogy a szövetség is belépett a képbe, nekünk még mindig identitásavarunk van. Ezt be kell vallani. Nyugdíjas mondja, menjen a fenébe.

Megpróbálunk megtartani dolgokat, pl. az oktatást, de a rendelet óta, amit a munkaügyi és a művelődési minisztérium együtt hozott létre, és amivel én nem vagyok teljesen tisztában, mi már nem tudunk C, B működési engedélyeket adni. Tehát mondjuk volna feladatunk, ha az oktatást továbbra is kézben tudnánk tartani. Ez most harc kérdése.

A másik dolog, hogy van ez a Színfolt, és ezt csak mi tudjuk csinálni. És ebben el is érte Tóth Zsuzsanna, aki ezt

szerkeszti és mindenféle kapcsolatokat tart, hogy ezen keresztül megy az információ. De most a szövetség indít egy elméleti folyóiratot, Játékos címen. Az informálni nem tud, és megint lesz egy valami, amiben mi is benne vagyunk Tóth Zsuzsa személyén keresztül, de azért a folyóirat a szövetségé, tehát megint veszünk valamifajta pozíciót.

A szövetségnek van pénze, nekünk nincs. Régi mondat, hogy "az huzat, aki fizet". A szövetség huzat. Már voltam két olyan külföldi konferencián, amit nem a minisztérium fizetett, hanem a szövetség, legalábbis a szövetség fizette a többet.

Visszatérve az osztályra, amikor már nem volt tovább húzható, hogy nyugdíjba ne menjek, mert olyan öreg lettem, hogy nyugdíjba kellett menni, akkor az én nyugdíjba menetelemmel együtt megszűnt a drámai osztály is. És ez megint a színjátszás tekintély veszteséhez vezetett, mert akkor a kortárs művészetek osztályán egy darab ember volt félállásban: én és egy másik félállás. Most, hogy Éless Béla lett az osztályvezető, van egy főállású színjátszónk, és ezzel egy kicsit vissza tudunk kapaszkodni, hogy legyen jelentőségünk.

Naprakész harc folyik valójában, hogy mi a szövetség, mi az intézet, és hogy ez a dolog hogyan egyenlítődik ki. Ez egy eléggé ellentmondásos helyzet. Közben - és talán ez még lényeges - háromfélvé vált ez az egész amatőr színjátszó világ. Egyrészt előretörték és jelentősek lettek az amatőrizmusból kinőtt alternatívok: az RS 9, a Stúdió K, az Arvisura. Ezek amatőr együttesekből lettek, de ők most már alternatívok. Ez azt jelenti, hogy nem amatőr szív dobog bennük, bár lehet hogy a szív még az, de ott már pénzekről is szó van. Pályáznak, pénzt kapnak, támogatja őket bizonyos fokig a minisztérium egy speciális pénzből. De nem a mi osztályunk, a közművelődési, hanem a színházi osztály. Ugyanúgy támogatja őket a fővárosi önkormányzat is, ugyancsak nem mint közművelődési, hanem mint színházi funkciót.

Én azt szoktam rájuk korábban mondani, hogy még nem "a színházból, de már csak a színházért élnek". Némelyiküknek derogál is az amatőr, és hogy velünk összefonódnának bármilyen módon.

A diákszínjátszásban - értem rajta a középiskolás színjátszást - rengetegen vannak, és ők amatőrök a helyzetükből eredően, még azok is, akik szakosított középiskolába járnak. Ilyenek a debreceni Ady, vagy a budapesti Vörösmarty, vagy mint ennek az első kezdeményezője, a szentesi, ahol szakosított dráma fakultás van.

Vannak tehát az alternatívok, akik belőlünk nőttek ki, akár elismerik, akár nem. Most a belőlünkön az amatőröket értem. Vannak ezek az "ehte" amatőrök, gerincében a középiskolákkal, és vannak a falusi színjátszók. Most akarjuk egy falusi színjátszó fesztivállal felmérni, hogy mi lehet falun. Például Adácson évtizedek óta van színjátszás és ők vállalnák a fesztivál szervezést. Meg kellene nézni, hogy mennyi falusi csoport van. Ezt nem tudjuk.

És van egy új jelenség, a színiiskola. 15 évvel ezelőtt, hogyha a színművészeti főiskolán főlvételi volt, akkor az oda jelentkezők 90%-a vagy még több, amatőr együttesből jött vagy alternatívából jött. Most ezekből már nem igen jönnek. Most a színiiskolákból jönnek. Tehát jött egy harmadik fajta dolog, a főiskoláról kimaradt szerencsétlen, lelkes, színházat akarók számára: a színiiskolák.

Nem szabad szidnom, mert én abból élek, hogy ott tanítgatók - főleg elméletet. Mentem magam, hogy nem vagyok felelős. Színháztörténetet és elméletet tanítok, rendezést nem. Ezek színészek akarnak lenni. Néha még művésztörténetet, de azt könyvből tanítom, mint régen az orosz tanárok. Előző nap készülök a másnapi órára.

Ezek lennének most az utánpótlás. Általában híján vannak a képességnek, az iskoláért rengeteget fizetnek, és az iskolák nem mondják ezt meg, mert nem érdekük. Pillanatilag ez a helyzet. Vannak emberek, akik úgy gondolják, hogy ez már nem érdekes. Hajsza a pénz után.

Ugyanakkor Erdőkertesen hat éve folyik egy "Anyám fekete róza" elnevezésű versmondó verseny, ez a Csoóri versről van elnevezve, az idén már 700 jelentkező volt rá, a tavalyi 500-zal szemben. A határon túli területről 120, a többi itthonról. Balassagyarmaton a kétévenkénti kamara színjátszó fesztiválra 21 jelentkező volt. Tehát a dolgot úgy elintézni, hogy ez már nem érdekes, hogy ez most már csak pénz, ezt nem lehet, mert létezik, van. És nyilvánvalóan ki fog derülni, hogy erre a 700 versmondásra jelentkezőből több mint a fele nyilván színi pálya iránt érdeklődő. Csak hát itt nyílik most út, akkor ide jön el.

A híres hetvenes években én úgy gondoltam - bocsánat, lehet, hogy más is gondolta így, de ezt akkor nem tárgyaltuk meg senkivel -, hogy azért aki egy Universitasban, egy JATE-ban, vagy akár egy Stúdió K-ban, vagy annak az elődjében, az Orfeo-ban működött, annak valami politikai érdeklődése volt. Valami ellenzékiesség fűtötte, valami mást akart. Ez volt a csoportok magja. E köré gyűltek a szimpatizánsok vagy a kísérők, mint a beat zenekaroknak is volt az ún. sleppje, aki ment velük. Most már akár alternatív, akár amatőr, akár diákszínjátszás, aki résztvevő, az mind színész akar lenni. Ez odáig megy, hogy a József Attila országos versmondó verseny válogatója után, Pesten hazafelé menet a buszon a kollegáim találkozott az egyik legrosszabb kislánnyal, aki 15 éves, mindenképpen alkalmatlannak ítéltetik, és meséli, hogy nem szálltak le anyukával a buszról, elkísérték hazáig és kiderült, hogy a kislány színész szeretne lenni. Az önsimeret vagy önfelmérés, az rettenetesen hiányzik. Főleg ezekben a magányosokban, akik nincsenek rendező vagy tanár kezében, vagy a tanár nem jól munkálkodik velük.

Probléma az van rengeteg, válság is van, pénzügyi problémák is vannak, de - és ez egy statisztika, megnéztük pár évvel ezelőtt - régen csak fönntartó kezelésében működhetek csoportok, vagy művelődési ház vagy iskola vagy stabszervezetében és ezek kaptak minimális támogatást. Most többet kapnak a pályázatok útján összegben, de csak aki megkapja. Hogy ez min múlik, vagy hogy, ez nem teljesen világos.

Az alternatív színházak szereplőiről is el lehet mondani dolgokat, aszerint, hogy mi közülük a színészséghez. Az lehet, hogy köztük vannak olyanok, akik már színészek. Olyanok, mint amilyenek a József Attila Színházban vannak, olyanok nem akarnak lenni, de olyanok, amilyenek ők, vagy mondjuk esetleg Kaposvár, olyanok akarnak lenni. Hogy mást akarunk, hogy újra akarjuk magunkat fogalmazni, hogy más tendenciák vannak, az az érzésem, hogy ez nincs. De a színésszé lenni akarás, vagy a színházzal való foglalkozás munkál bennük, még akkor is, ha azt mondják, hogy egy

másfajta színházat akarnak csinálni. Most másféle színházat akar, aki akar, azelőtt másféle társadalmat.

Záró szóként, az életéről még: valamennyire a rendezéshez is visszatértem. A Német Színházban, ami Szekszárdon működik, 85 óta néha rendezek. Általában gyerekdarabokat. Az német nyelven játszó színház, és a németül tudásom ürügyén rendezek. Az profi. Nem azt mondom, hogy a színvonal profi munka, de a tendenciája az az.

És "aggastyán" koromban színészkedem. A normális fejlődés az, hogy színészek rendezővé lesznek, itt meg van egy öreg rendező, aki színészkedik. Majdnem azt mondtam, hogy én vagyok a "magyar Both Béla", ő volt Bástyá elvtárs.

Két színházban játszom, a Tháliában, illetve a Thália Stúdiójának a Székek c. produkciójában, ami most a Fészekben van, és Szolnokon ugyanezt az előadást. A Rosencrantz és Guildensternben a Kamarában három éve játszom, a Tháliában másfél éve. Törőcsik és Iglódi partnere vagyok. Egész életemben nem volt ilyen szintű színészekkel dolgom, mint akikkel most találkozom. Ez a pálya vége.

Az intézetben pedig az AITA ürügyén vagyok még jelen.

A kérdés, amire még nem válaszoltam, hogy a szakértelmem miben használandó. Pedig jó kérdés, csak nehéz rá válaszolni. Ezt azoktól lehetne megkérdezni, akik úgy érzik, hogy tőlem tanultak valamit. Mondjuk nekem vannak ilyen specialitásaim, hogy a térszervezés. De ezt a Bicskey Gabi találta ki, hogy ha van egy profi rendező, akkor hátha tudja, hogy hova kell állni, hova kell menni, mit hova kell tenni. Ebből úgy kinevelődtem ézzé. Egyrészt ebben. Másrészt talán abban – amire nagyon adok –, hogy tök mindég, hogy ő mit gondol, csak azt én is értsem, aki nézem. Tehát azokat a technikákat megpróbálni elsajátíttatni, ami által átjön az, amit ő gondol, talán. Nem tudom, mert ez nagyon nehéz. Ez szimpátia, meg sok minden kérdése. Van, aki azt mondja, hogy nekem hisz. Találkozom az utcán, meg a tanítványoknál is, látszik a mosolyán, és úgy néz ki, hogy mégis csak tanult valamit. Vannak akiknek se a stílusom nem tetszik, sem egyéb. Például tanítok az egyik színiiskolában színháztörténetet, ott állandóan jönnek a hallgatók, hogy tanár úr, csinálj velünk valami produkciót. Ez azt jelenti, hogy ők éreznék bennem annyit, vagy elejtek én színháztörténet közben annyi színház életet, hogy azt hiszik, hogy hát esetleg érdekes lenne velem. De ez egy rázós talaj, mert nem akarok konkurenciát csinálni a másik tanárnak. De mint igény, fölmerül. Az az érzésem, hogy szakértelmem a színházi valóság ismeretében hasznosítható. Ami iszonyatos mennyiségű élettapasztalat: jó és rossz egyaránt.

Tanítani nagyon kevés lehetőség van, mert nagyon kevés tanfolyamot tartanak. De hívnak Fejér megyébe, most Zalába fognak hívni. De Zala az egy külön vonal, mert 73 óta csináljuk a zalaszentgróti országos színjátszó tábort, aminek én szakmai irányítója vagyok. Bár lehet, hogy a kihalásomra spekulálnak, mert úgy gondolják, hogy... de még hívnak.

A másik az Erdőkertes, ott is egy kvázi "bérelt" helyem van.

Az egészen frissek nem nagyon hívnak, akik már azután kerültek bele a forgatagba, ahogy én kezdtem kikopni. De

nem érzem, hogy egy elfelejtett öreg izé vagyok, mert jönnek, kérdeznek, hívnak.

Balassagyarmattal megvan az állandó kapcsolatom a fesztivál miatt, Kazincbarcika, ami még hivatásszerűen is az én területem: a nemzetközi fesztivál. Külföldön még: Németországba hívnak zsűrizni, mert láttak itt zsűrizni, szóval nem érzem úgy a dolgot, hogy lefutottam volna. Régen is úgy volt, hogy parcellázódott. Aki velem szimpatizált, az engem hívott, aki vele szimpatizált, az őt hívta. Ez egy természetes dolog. Nem érzem úgy, hogy én már kiestem, vagy én már nem számítok. Bizonyos területeken, pl. a diákszínháztársaságban volt egyszer egy olyan fiatalember, aki azt mondta, hogy ezeket a régiakat ki kell söpörni, és azok már nem hívnak meg évek óta. De ez is természetes, mert ők másképp gondolják.

És zsűribe nagyon könnyű kit találni, az Ascher például nagyon népszerű az amatőrök körében, rendszeresen tanít Zalaszentgróton, rendszeresen van a Kazincbarcikai zsűriben. Ha Ascher valamiről elkezd beszélni, értékelné kezd, az egy tanfolyammal fölér. Sokkal alaposabb, mint én. Ő is meg Nánay, a kritikus is. Én impresszionistább vagyok. Én, ami dicsérendő, azt dicsérem, ami fölizgat, mint negatívum, arról beszélek, de ők az első mondatból az utolsóig alaposak.

Én nem tartok tekintélyt, de azért nem élnék ám velem vissza. Én tegeződöm például a másodikosokkal, harmadikosokkal a Teátrumban. Szia tanár úr, vagy szia Lala, mi van? De közben tanulnak azért. Velem azt is meg lehet csinálni, hogy ha megkérdezik, hogy ma muszáj-e tanulnunk, akkor azt mondom, jó, akkor inkább sztorizzunk vagy hülyüljünk. Így vagyok rossz pedagógus, de azért mindig tanulnak valamit.

Néha jön haza a nejem és mondja, hogy X vagy Y szeretné, ha látanád. Itt inkább azt a hibát szoktam elkövetni, hogy hívnak, de nem megyek. Annyiszor vagyok elfoglalva és fáradt vagyok.

Azt még befejezésül, hogy meg kell nézni a Pesti Műsort! Miközben állandóan válságról beszélünk és nincs pénz, gombamódra szaporodnak a színházak. És ezek mind az alternatívából nőnek ki. A Tamás Gáspár Miklós nyilatkozta a minap a Magyar Nemzetben, hogy mindenki utálja ezt a demokráciát, s nem veszi észre, hogy él vele: hogy nincsen cenzúra, hogy azt dumál, amit akar, oda megy, ahova akar, azt csinál, amit akar.

Van egy olyan dolog, amit a profi színházban is lehet érezni, meg az amatőrben is, de ez már közhely: ez az összekacsintás, ami Kaposvárt naggyá tette, hogy mindenki tudta a nézőtérén, hogy most itt mire kell gondolni. Az ellenzéki indoka, ez elmúlt. És ez a teher alatt nő a pálma dolog is elmúlt. Olyan remek dolgokat lehetett a cseh színházban látni, vagy a magyar színházban is látni, ami mind az elnyomásból fakadt. Néha arra gondolok, hogyha a Torgyán győz, akkor majd újra lesz ilyen. Ezt morbiditásból mondtam.

ÖSSZEFONÓDOTT SORSOK

Ez év nyarán kerül sor a Zsámbéki Szombatok 15. évadjára. Mátyás Irén a rendezvénysorozatot szervező és lebonyolító Zsámbéki Művelődési Ház és a harmadik éve önálló Nyári Színház igazgatója paradox személyiség. Pályája csak a vak véletlen és a végzettség, másrészt az állandóság, a hűség és a folyamatos megújulás, az állandó mozgás fogalmaival írható le. Az mindenestre előrebocsátható, hogy történelmi tapasztalatok bizonyítják, élő színház csak élő közösségből képes kinőni, majd táplálkozni. Zsámbék lakossága – köszönhetően Mátyás Irénnek is – mára ilyen, színházat éltetni képes élő közösséggé alakult.

– Ha az ember 14 éve lakik már a munkahelyétől szolgáló művelődési házban, mégpedig egy olyan művelődési házban amely él és ráadásul sokféle szerepben, a falu számára hitelen és szükségesen, akkor néha feltámad a vágya, jó lenne néha enélkül lenni. Ez a kósza vágy – no meg egy alkalmi véletel lehetősége a szomszéd faluban – oda vezet, hogy jelenleg nem Zsámbékon lakom. De amikor a múltkor vége lett egy közmeghallgatásnak nevezett falugyűlésnek, hirtelen elszorult a szívem. Nem tudok én meglenni a zsámbékiak nélkül még annyira sem, hogy másutt lakjam, hogy ne ők legyenek a szomszédaim.

Adott a kérdés: a véletlenek és a szükségszerűségek milyen láncolata vezetett személy és közösség egymásra találásához, végül a sajátos, egyszeri zsámbéki színházforma kialakulásához? Hogyan lett ebből a síkvidéki kisvárosból, Nyírbátorból elszármazott fiatalasszonyból ilyen mélyen elkötelezett lokálpatriótája, közösségformálója és hagyományteremtője éppen ennek, a Pest melletti dombok doimbok között, a Zsámbéki medence szélén megbúvó, a Nyakas hegyhez símuló kis falunak? Keresem az azonosságot Mátyás Irén múltja és jelene között, töprengök, mi kötheti össze a két, nem csak földrajzi, de kulturális hagyományait tekintve is oly távoli települést? Talán a nagy történelmi hagyományú és fantasztikus morális kisugárzású templomok és az azok köré szervezett művészeti események, mint a Zenei Napok, majd a Szármás Sárkány Fesztivál Nyírbátorban, illetve a Zsámbéki Szombatok?

– *Erőltetett a párhuzam?*

– Talán nem. Nyírbátorban található Magyarország két legjelentősebb épén maradt gótikus temploma, 12 éves voltam, amikor az első Nyírbátori Zenei Napokat megrendezték, abba az általános iskolába jártam, amely évszázadok óta a híres református templom tövében működik. Mindez bizonyára mélyen és sok-sok áttételen keresztül hatott rám. Melocco Miklóstól, a Zsámbékon élő nagyszerű szobrásztól tanultam egy kifejezést: „a hely teste”, azaz az a valami, talán éppen egy templom vagy templomrom, amelyből a „hely szeleme” táplálkozik, amely meghatározza a település hangulatát, talán még erkölcsi tartását is. Biztos, hogy abban ahogy Zsámbékon felismertem a szerepemet, lehetséges helyemet, szerepet játszott az, hogy éppen Nyírbátorban lettem „valamilyen”.

– *Nyírbátorból merre vezetett az utad?*

– Nyíregyházán jártam ginnáziumba, majd Debrecenben egyetemre. Ezek a városok és ezek az évek nem hagytak volna bennem mély nyomokat, ha Debrecenben nem lehettem volna az akkor alakuló, napjainkban 25 éves Alföldi Színpad tagja, mi több, egyik alapító tagja. Sajátos módon ott sem az előadások és a próbák, hanem ami előtte, utána és alatta történt, az a 20-25 különböző gyökerű ember volt számomra a leglényegesebb, akikkel – és a csoport felejthetetlen vezetőjével, Thúróczi Gyurka bácsival – le lehetett ülni és megbeszélni a világ dolgait. Akkor éltem át először azt a folyamatot, ahogy emberek halmazából közösség formálódik.

– *Az egyetem elvégzése után kezdődött a népművelői pályád...*

– Vásárosnaményban, a járási művelődési házban kezdtem. Átélttem minden kínját annak, ahogy az ember idegenként bekerül egy kisváros életébe...

– *Vásárosnaménynak nem volt „teste és lelke”?*

– Bizonyára volt és van is, de nekem azt akkor, fiatalon nem sikerült felfedeznem. Innen Nyíregyházára, az ipari szövetkezetek klubkönyvtárába kerültem. Itt éreztem meg, talán volt értelme, hogy a népművelői pályára adtam a fejemet. Következett Budapesten az Utasellátó klubja, amely már komoly szakmai kihívással szolgált.

– *Innen kerültél Zsámbékra, az akkor még egyszemélyes művelődési ház igazgatójának. Am nem egyedül érkezted. A Zsámbéki Szombatok története nem csak a te történeted, hanem tragikusan korán elhunyt férjed, Bicskei Gábor, a Zsámbéki Szombatok későbbi művészetének története is...*

– Olyannyira így van, hogy tavaly, amikor Zsámbékon először adományoztak díszpolgári címet, ketten kapták meg posztumusz ezt az elismerést: a falu legendás, negyven évet szolgáló doktor bácsija és Gábor.

(Bicskei Gábor és Mátyás Irén ismeretsége az Alföld Színpad idejére nyúlott vissza. Az amatőr színjátszás a hetvenes évek elején fénykorát élte. Gábor e korszak egyik fontos alkotójának számított, később Népművelési Intézeti állásának köszönhetően szervezője, ihletője, a híres fesztiválok éltetője és nem utolsósorban a rendező tanfolyamok nagyrabecsült és szeretett tanára volt. „Beleszületett” a népművelésbe és a művészetekbe. Falusi körorvos édesapja színjátszócsoporthoz, édesanyja szimfónikus zenekart szervezett a környékbeli paraszteimberekből. Népművelői pályáját a budakeszi járási művelődési házban kezdte. Ekkor járt először a szomszédos Zsámbékon, ekkor huszonegynéhány éves korában, a rom tövében ülve fogalmazódott meg benne a vágy, hogy ezen a helyszínen legalább egy színdarabot, lehetőleg egy antik komédiát megrendezzen. Később, mint a Pest megyei tanács területileg illetékes referense tehetett azért, hogy az igencsak lerobbant, már bontásra ítélt művelődési házat felújítsák és hogy nívós szolgálati lakást építsenek mellé, amely módot ad olyan kvalitású népművelő fogadására, aki az akkor alakult, azóta Tanárképzővé alakult Mezőgazdasági Főiskola tanuló számára követendő mintaként szolgáló falusi művelődési házat képes működtetni. Nem sejtette, hogy mintegy 15 év

múlva éppen az ő újszülött felesége és saját maga lesz az, aki olyan művelődési házat keres és éppen Zsámbékon talál meg, ahol az állás mellé szolgálati lakás is jár.)

Zsámbéknak és lakosságának is megvolt a maga története. A falut és múltját idézzük fel Mátyás Irén szavaival!

– A templomdombon a rom körül kanyargó kis utcák – amelyek pontosan őrzik a középkori utcák nyomvonalát és bár a rajtuk álló épületek többsége múlt század végi és e század eleji főként szerény parasztházakból áll, ami az utóbbi ötven évben alig módosult – viszonylag egységesen középkorias hatást keltenek. A török végvári harcok idején lerombolt, Mátyás kori reneszánsz jegyeket is magán hordozó középkori várat 1714-ben építették újjá. A faluban található kevés törökkori építészeti emléceink egyike, a Török-kút. Mindent egybevéve Zsámbék külső megjelenése – a hely teste – elhanyagolt, lepusztult részleteivel együtt is nagyon megkapó, egyedii, semmi mással össze nem téveszthető hangulatot sugároz.

(A falu lakossága történelme során kétszer is kicserélődött. Először a török végvári harcok idején elmenekült az akkori mezőváros szinte teljes lakossága, akik helyére később a Zichyek németországi frankokat és svábokat telepítettek. 1946-ban pedig éppen az ő leszármazottaikat – a település lakosainak 92 százalékát – telepítették a potsdami egyezmény keretében Németországba. A 4 ezer lelket számláló, addig szinte százszázalékosan németajkú település az 1947. évnek 300 főre fogyatkozva vágott neki.

Az eltávozottak házeit és egyéb hátrahagyott javait elfoglaló új telepesek három egymástól igencsak eltérő vallási és politikai karakterű közegekből érkeztek. A Felvidékről ugyancsak kitelepített középparaszti magyar családok mellé járszági szegényparasztok és falusi iparosok kerültek, majd Kisújszállás környékéről érkeztek nagy számban hajdani kubi-kusok és zsellérek.

A lakosság nagy része Zsámbékon talált többnyire ipari munkát, így nem alakult ki az agglomerációra jellemző ingázó vagy alvóvárosi életforma. Ahogy Mátyás Irén fogalmaz: szemben a környező településekkel, itt nem kiköltöztek, hanem beköltöztek élnek.)

Ide, ebbe a varázslatosan egyedii hangulatú, sajátos társadalmi mikroklímájú településre érkezett meg a közös életét akkor kezdő, tenni akaró, szakmáját hivatásnak tekintő népművelő házaspár. A következő évek története a két fél – Zsámbék és a Bicskei- Mátyás páros – sajátmagára és egymásratalálásának története.

Hogyan kezdődött? Egyrészt azzal, hogy a házaspár első útja a romhoz vezetett, ahol nemcsak előtört Bicskei Gáborból a régi, színház utáni vágy, de azonmód – Irén versmondó tudományát igénybe véve – akkusztikai próbát is tartott, amelynek eredménye megelégedésére szolgált. Másrészt számtalan beszélgetéssel, amelynek során a helyiekből sorra kibuktak a titkok: ki miért és hogyan került ide, vágy éppen hogyan, miért nem került el innen, a szemérmes, furcsa szegyen amiatt, hogy idejött vagy hogy ittmaradt. Fontos mozzanata volt ezeknek a beszélgetéseknek a röstelkedés amiatt, ahogy a falu kinéz. Mindenki azt hitte, csak ő látja ezt, csak ő lenne hajlandó tenni is ez ellen.

– És bennem, a hallgatóban a döbbsent örömi, de hát mindenki ugyanazt mondja, miközben mindenki mástól azt

gondolja, hogy ő nem! Rátaláltunk az első feladatunkra! Jékely Zoltán Zsámbékról szóló gyönyörű vesszoraival kísérve 1982 októberének végén közös beszélgetésre hívtuk a zsámbékiakat. Minden várakozásunkat felülmúlóan sokan, 95-en jöttek el és ültek körbe a lerobbant művelődési ház fémvázás székein. Azért körbe, hogy mindenki láthassa mindenki arcát. Eljött a nyolcgerekes parasztnéni, a nemrég odaköltözött Kossuth-díjas szobrász, a könyvtáros, a bábaaszszony és fia a műanyaggyári osztályvezető, a tsz könyvelő és a szerszámkészítő munkás, az általános iskolai némettanár és a többiek, hogy arról beszélgessenek, miért olyan elhanyagolt ez a település, miért megy tönkre ez a sok szép régi épület. Döbbsenten tapasztalták, éppen az érdeklő többieket is. Szégyellték, hogy néz ki a falu, különösen azért, mert egyre több látogatót vonzott nemcsak itthonról, de a határokon túlról is. Az az akkori katartikus tenniakarás azóta számtalan apróbb és nagyobbacska eredményt hozott, de legfőbbképpen annak a felismerését, hogy együtt vagyunk és nincs kire, mire várunk: jutunk amire jutunk, de el kell kezdeni!

És hányszor voltunk azóta együtt! Első közös ünneünk a következő év májusában az azóta évente megtörténő, megdöbbsentő hatású csillagerdei majális volt. Egy tavaszi sétát követő merész álom szülte ezt is. A majálishez ugyanúgy nem volt adott semmilyen feltétel, mint a megálmodott, majdani színházhoz. Az emberek megintcsak hitetlenek voltak. Azt se nagyon tudták, hol a Csillag-hegy. Mindenki mondta, hogy ő persze jön, de nem hiszi, hogy más is jön, ő persze ad hozzá ezt, azt, de nem hiszi, hogy más is ...

Aztán több mint ezren felmentünk, talán csak azért, hogy lássuk, rajtunk kívül érdekel-e ez valaki mást is, odaadta-e amit ígért, megadta-e azt a segítséget amit vállalt.

Gyönyörű májusi nap volt. Szemben a túlsó dombon a romtemplom, ahogy a faluból sohasem látjuk, de ahogy talán a legszebb, és körben a medencében az apró falvak és mindennek a gyönyörűségnek a közepén Zsámbék. Nem lehet elfelejteni az arcokat, ahogy sorra rádöbbsentek, majd ki is mondták, de szép ez a hely, ez a mi falunk! És ránéznek a másik arcára és ugyanezt látják rajta. Napokig látszott a mosoly azok arcán, akik fenn voltak és felerősödött, ha találkoztak egymással. Aztán később következtek a batyus bálók, létrejött a Faluszéptő Társaság. Műemlékvédő Egyesület, kapcsolatok alakultak és kölcsönös vendégjárás kezdődött az erdélyi és németországi testvértelepülésekkel, lettek nemzetiségi klubok és asszonykórus, mára önsegítő egyesülete van az alkoholbe-tegeknek. A sor még több civilszerveződéssel folytatható.

Egy ilyen egymásra találáshoz mindkét félre szükség van. Kell egy közösség, amelyik igényli és kell egy népművelő személyiség, aki él tudja képzelni ezt a találkozást és meg tudja tervezni, majd létrehozni a találkozást magát.

– Ez a népművelő személyiség Gábor volt vagy te voltál, netán ti ketten együtt voltatok?

– Kellttünk hozzá mindketten. Az igazi népművelő személyiség egyrészt nagyon bátran el mer képzelni dolgokat, másrészt a napi gyakorlat apró elemeiből szisztematikus munkával képes azt létre is hozni. Gábor az intuición felől jutott az apró részletekig, míg én az apró praktikus részletek felől tudtam eljutni a nagyobb összefüggésekig. Ebből a szempontból is nagyon szerencsésen találkoztunk egymással.

– Térjünk vissza a majálishez!

– Rögton látszott, sokkal több történt, mint egy sikeres rendezvény. Egy közösség rádöbbsent arra, mit képes együtt csinálni. Ebből az is következett, hogy nem is olyan képtelen ábránd ide színházat tervezni. Ehhez itt van erő! Elkezdtünk pénz után szaladgálni. Kiderült, az nincs, mert a megye ötéves kulturális fejlesztési tervében Szentendre, Vác, majd Gödöllő környéke következik, Zsámbéknak vagy 15 évet kell várnia a sorára. Kaptunk 45 ezer forintot. Egyébként a megyei támogatás azóta csökkent, mint nőtt. Ha ennyi, hát ennyi! Neki kell vágni! Végiggondoltuk Zsámbék, mint idegenforgalmi célpont lehetőségeit, szinte azonnal kínálta magát az a szerkezet, amelyet délelőtt meg lehet nézni, délután legyen kiállítás, amelyet délelőtt meg lehet nézni, délután legyen színház vagy bábelőadás a gyerekeknek, a családok még együtt elmehetnek a koraesti hangversenyre vagy a népzenei, néptánc műsorra, és végül a napot a romnál tartott színházi előadás koronázza meg. Ez az épület ugyanis nem valami alaktalanná omlott – romlott építészettörténeti emlék. Hatása éppen abból fakad, hogy úgy tűnik, éppen abban a pillanatban szakadt meg az omlása, amikor már teljes egészében feltárta szerkezetét, megmutatta az abban megmutatkozó emberi gondolatot és minden eszerlegességétől megszabadulva mutatja fel lényegét, hatalmas erővel dacolva az ember és a természet romboló erejével. Ez a környezet ráhangol az élményekre, olyan érzelmeket is előcsal, amelyek megszokott színházi környezetben rejtve maradnának. Évente hat-hét produkció bizonyította, hogy egészen sajátos viszony alakul ki az előadás és a nem csupán háttérrel kínáló rom között. Ráadásul ez a hatás együtt alakul az előadásokkal, a környezet másként kapcsolódik egy antik tragédiához és másként egy középkorias játékhoz vagy éppen egy abszurd komédiához. Mindez párosulva az egyébként máshol ritkán látható produkciókkal vonzónak bizonyult a zsámbékiak és a Budapestről vagy környező településekről idelátogatók számára. Mára törzsközönségünk van a helyiekből és az idelátogatókból. Egyre szélesebb színházszakmai körben vált – az egyáltalán nem vonzó anyagi kondíciók és a néha elriasztóan fogyatékos technikai feltételek ellenére – vonzó játszóhellyé Zsámbék és ma már nem képtelen ábránd egy európai méretű és rangú fesztivált tervezgetni.

–*Térjünk vissza a Zsámbéki Szombatok születéséhez! Mitől, kitől lett színházi előadás fogadására alkalmas egy rom és az azt körülölelő rét?*

...és még vagy tíz hely. Mindig is törekedtünk arra, hogy minden előadás számára megtaláljuk a legmegfelelőbb helyszínt, vagy csak a legalkalmasabb nézőtéri elhelyezést. Ezt a színházat a falu a környezet legcsekélyebb megváltoztatása nélkül saját maga hozta létre. A világítótornyokat, amelyeket a tanácselnök tervezett, a karosszerialakatos hegesztette össze, a színpadot a helyiek ácsolták. Természetesen mindenki mindent ingyen csinált. 1983. júniusának utolsó szombatján az első délutáni gyermekelőadás Gryllus Vilmos műsora volt, este a Noé galambja ment. Azóta nemcsak a plakát, de a rendezvény szerkezete is azonos.

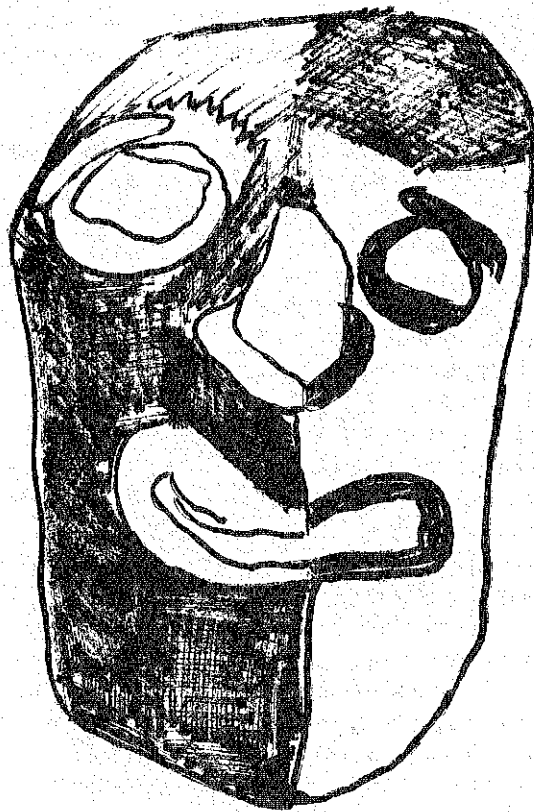
A Zsámbéki Szombatok fejlődése az amatőr fesztiválok, színházszervező tanfolyamok létrejöttén át a határon túli magyar, majd román amatőr és hivatásos együttesek szerepléséig, a hivatásos színházi struktúrába befogadott Nyári Színház megalakulásáig, az albán Nemzeti Színház vendégjátékáig

és az európai hírfi, nemzetközi koprodukcióban megszületett saját bemutatókig töretlennek látszik. Pedig nem egy csapást kellett időközben elszenvedni...

– Az első az volt, amikor a harmadik év után – akkor úgy tűnt, csak átmeneti időre, a műemlékesek kiűztek minket a templomromból. A rendezvényeink hívták fel a műemlékesek figyelmét arra, hogy a rom életveszélyes állapotban lehet, megállapították, bármikor tovább omlhat. Akkor még boldogok voltunk, mert azt ígérték, három év alatt elkészül az álagmegóvó rekonstrukció, úgy érezhettük a templomért is sikerült tennünk valamit. Fel sem mertült, hogy erre az időszakra szüneteltessük az akkora már szépen beérett rendezvénysorozatot. A munkákat azóta sem fejezték be, a területet építési területté nyilvánították és bekerítették. Mi meg tettük és tesszük a dolgunkat a kerítésen kívül, a kőtarban és minden más alkalmas helyszínen. A lényeg, hogy a templomrom továbbra is ott áll a háttérben és ugyanolyan erővel hat, mintha benne játszanánk.

–*A csapások legsúlyosabbja Bicskei Gábor korai, tragikus elvesztése volt. Hogy élted ezt túl te és hogyan a Zsámbéki Szombatok?*

– Amikor ez bekövekezett, már akkora sodrása volt az eseményeknek, hogy gondolkodni sem lehetett azon, hogyan tovább. Jön a nyár, csinálni kell a programot...! Azt az évet elsősorban az Idegenforgalmi Hivatal pályázatán nyert pénzből bonyolítottuk le. Ezt a pályázatot Gábor élete utolsó előtti napján írta meg. Mintha örökséget hagyott volna rám. Ami azóta történt, a vele együtt kitalált dolgok természetes folytatása.

ZSÁMBÉK ROMJAI – SZÍNHÁZ ÉS MŰEMLÉKVÉDELLEM

*Ott hagytam szürke estben
az Egyedülvalót,
reá gyölcset se tettem,
nem vontam takarót.
Most hordom homlokomban
a szent, csodás romot,
megóvó csont-tokomban
ez alabástromot:
mint drága régi csipkét,
védő-üveg alatti,
mint szép oltári kincsét
ládában óvja pap.
Mert nincs őrzője néki,
s oly bús-árván borong,
mint puszta, faluvégi
buckán egy sárga csont.*

*Tekintsd e művet, Isten,
hisz nem vagy vak s halott,
küldd mellé, hogy segítsen,
két szárnyas angyalod!
S ha nincs felépítője
s ki rakjon új falat,
hadd óvja meg belőle,
bár azt, mi megmaradt!
Járvák körülbe karddal,
csapdosván a mezőt,
s kergesse égi kardal
az öldöklő időt.*

Zsámbék romjainál írta ezt a verset Jékelyi Zoltán.

Híí tükre ez annak a lelkiállapotnak, amit az ember átél, ha megáll egy-egy sok százada született épület mellett, mely magán viseli egyszerre megalkotói erejét, gondolatait, törekvéseit és a hosszú évszázadok nyomát, melyek során az ember és természet romboló szándékainak is ellenállva őriz meg valami nagyon fontosat egy ilyen vár vagy templomrom.

Nem a mulandóságról szólnak ezek a helyek, hanem éppen az egyik legemberibb vágy, az elmúlásnak ellenállni igyekvő törekvés erejét és lehetőségeit élhetjük át révükön.

A költő vágya a zsámbéki romok tövében az volt: „kergesse égi karddal / az öldöklő időt”.

Talán valami ilyen érzés indítja azokat is, akik azzal próbálkoznak, hogy az élő művészet alkotásait mutassák meg, hozzák létre egy-egy ilyen „Egyedülvaló” történelmi helyszínen.

Mikor a történelmi színhely egy hozzá valamilyen módon illeszkedő és persze hozzá méltó műalkotással találkozik, akkor az alkotást létrehozók és a nézők együtt élik át azt a máshoz nehezen hasonlítható érzést, amelyben a színhely megnyit és ráhangol olyan élmények kifejezésére és befogadására, melyekre máshol talán kevésbé volnánk fogékonyak.

Aki átélte már ezt, az előtt nem kétséges, hogy „az öldöklő idő” ellen szól, ha nem marad egy-egy ilyen

„Egyedülvaló” hely „bús-árván borongó” omladék, hanem védelme, megóvása részeként ilyen eseményeknek ad helyet.

Egy érdekes angliai tapasztalat mutatja, mennyire szükséges kezelése is elképzelhető a műemlékek, romok, mint épületek fizikai és szellemi értelemben vett védelme kérdéseinek.

Wales szép tájait járva, többé-kevésbé romos középkori épületmaradványok, várak, templomok romjai bőséggel találhatóak. Bár a szigetországi éghajlatról hallottak miatt is meglepőnek tűnik, de majd mindegyik ilyen helyen nyaranta rendszeresek a szabadtéri kulturális események, koncertek, történelmi cseményjátékok, az egyik helyen évente egy-egy Shakespeare mű bemutatója, másutt más színházi előadás.

Kis települések sorában jönnek létre ezek az események. Ezért ha túl vagyunk a csodálkozáson, hogy az esősnek gondolt országban mennyi nyaranta a szabadtéri előadás, következik a másik csodálkozni való: honnan lehet ezeknek a kis településeknek pénze ilyen rendezvények szervezésére.

A válasz meglepően egyszerű. A műemlékvédelemért felelős országos szervezet nem csak az épületek építészeti-fizikai védelmét végzi, hanem van egy olyan elkülönített pénzalapja, melyből pályázati úton támogatja az ilyen rendezvények létrehozását.

Itthon mi, ilyen rendezvényeket szervezők, nem is azt irigyeljük legjobban, hogy ott a műemlékvédelem pénzt ad ilyen rendezvények szervezésére.

Sokkal inkább vágyunk arra, hogy az a szemlélet, mely nem „betolakodóknak” tekinti az ilyen eseményeket, hanem a teljes értelmű műemlékvédelem szerves részeként kezeli, ilyen egyértelműséggel nyerjen kifejezést. Ez az igazán irigyléreméltó számunkra.

Mert ha az ember egy ilyen hely közelében él és dolgozik, különösen belső, erős és személyes érzelmeket táplál rendszerint ezeknek az egyedülvaló értékeknek a védelmével kapcsolatban és egyértelmű számára, hogy ezeknek a helyeknek a védelme alapvető. Hogy csak nagyon sok figyelemmel és alázattal közelíthetünk hozzájuk minden szempontból és nem arról van szó, hogy „praktikusan kezelhető” díszletként akarnák „alkalmazni” azokat.

Az azonban, hogy ilyen eseményeket teljes tiszteletbentartásuk mellett befogadjanak ezek a helyek, szintén védelmük érdeke és része véleményünk szerint.

Senki nem vitatja, hogy ezeknek az épületeknek a védelme nem szenvedhet csorbát, hogy szigorú előírások betartása mellett csak az elsődleges érték védelme lehet a kiindulópont. Azonban elengedhetetlen lenne, hogy a rendezvények befogadására is figyelemmel együtt gondolhassuk át az ilyen jellegű lehetőségek és tiltások rendszerét.

Két esetet szeretnénk ezzel kapcsolatban részletesen bemutatni, melyek közös tanulsága mutatja a probléma lényegét.

Gyulán 1964 óta működik a vár udvarán az a Várszínház, mely azóta jelentős rangot vívott ki magának a hazai és nemzetközi kulturális életben. A kitűnő akusztikájú vár-

udvaron a 9x9 méteres színpad és 411 személyes nézőtér operák – közöttük Erkel művek, hiszen az ő szülővárosáról van szó –, történelmi drámák, balett-estek, nagyzenei koncertek befogadására alkalmas, és ezzel a műsorszerkezettel vált népszerűvé az utóbbi 34 évben.

A nyolcvanas évek végén a Várszínház és az akkori kezelő, a Békés Megyei Tanács kezdeményezésére, és az utóbbi által biztosított 20 millió forint támogatással kezdődtek el a halaszthatatlanná vált állagmegóvási munkák. Ekkor minden fél egyetértett abban, hogy a vár hármaskörű funkciója – a műemléki, a múzeumi és a színházi – együttes figyelembe vétele az állagmegóvás szempontjából a kiindulópont.

1989 és 1992 között a munkálatok első üteme lezajlott, ami természetesen a színház működésének szűkítésével járt.

A igazi baj azonban csak ezután kezdődött. Az új tervkoncepció ellentétben az előző tervtanácsi döntésekkel egy nagy méretű rekonstrukciós épüleibővítést akar kivitelezni. Egy, a várépítés kezdetén valószínűleg létező, de a várvédelmi szempontok miatt néhány év után lebontott loggia rekonstrukciójával akarja körbeépíteni a várudvart, betakarni az évszázados falakat.

A színházi funkcióval kapcsolatban pedig ez a terv előbb az eredeti elképzelésekkel ellentétben a teljes kitiltást, majd egy egészen korlátozott, kizárólag kamaraszínházi jellegű, majdnem csak monodrámák előadására alkalmas elhelyezést ajánlott a Várszínház és az ahhoz ragaszkodó város számára.

1991 óta folyik a huzavona. A Várszínház azt természetesnek találja, ha valódi érdekegyeztetés folyik, hiszen az így lenne rendjén, ha több félnek kell egy közös problémát megoldania.

Azonban a műemlékvédelmi hivatal tervtanácsaira nem mindig hívták a másik fél képviselőit vagy az általuk javasolt független szakértőket, arra kényszerítve őket, hogy egy arra szolgáló szakmai fórumon zajló szakszerű érdekegyeztetés helyett „fűhöz-fához” kelljen segítségül fordulniuk, ami a problémák kezelésének szerintük sem megfelelő útja. Így aztán az ügygel foglalkozott a KTM, az MKM, a Megyei Önkormányzat, az Országgyűlés Kulturális Bizottsága.

És hiába próbálkozott a színház egy olyan kompromisszumos javaslattal, melyben saját működése jelentős korlátozását is elfogadva azt szerette volna elérni, hogy az egész várudvar körbeépítése helyett, a loggia felépítését csak azon a szakaszon végezzék el, ahol a múzeum megközelítésének megkönnyítése révén valamilyen gyakorlati funkcióval is felruházott értelme van. Bár már ezzel is 120 hellyel csökkenne a nézőtér befogadóképessége, ami nehéz feladat elé állítaná a színház működtetőit, de legalább megmaradhatna az az elrendezés és az a színpadméret, mely még szűkösen, de lehetővé tenné a színház sokszínű és 35 év alatt kialakított profiljának megtartását. És a csata folyik tovább.

Zsámbékon a csodálatos romtemplom környezetében 15 évvel ezelőtt indult meg a Zsámbéki Szombatok színházi és hangversenysorozata.

Itt a rendezvény kialakítása alapkonceptiója a környezethez való alkalmazkodás. Nem a környezet díszletekkel, bonyolult színháztechnikai vagy nézőtéri elemekkel vál-

toztatott, takart tere, hanem éppen a környezet változatlan eredetiségéhez adaptált előadások szolgálják egyrészt a templomrom iránti mély tisztelet kifejezését és ezzel együtt azt az egységiséget is, mely más játszóhelyektől megkülönbözteti ezt a helyet.

Nem épül az egész időnyire ott álló nézőtéri konstrukció. Minden előadás végén azonnal elkerülnek a térből a színház és nézőtér részei.

A 15 év alatt kialakult profilt éppen az határozza meg, hogy a lenyűgöző romok egy-egy szögletébe egy-egy estére szinte teljesen díszletek nélkül természetes környezetben jön létre az adott rész hangulatához, jellegéhez illeszkedő előadás.

Ez persze – sajnos keserűen meg kell jegyeznünk – manapság leginkább az abszurd drámáknak kedvez, mert a romot körülvevő alumíniumkerítésen ott a tábla – Építési terület, belépni szigorúan tilos! – és téglakupacok, betonkeverők gyűrűjében áll immár 12 éve az Egyedülvaló.

Zsámbékon is a helyiek kezdeményezése is hozzájárult, hogy 1985-ben a halaszthatatlannak ítélt, a környezetszennyezés hatására a mészrózák rohamos károsodásából eredő problémák megoldása érdekében meginduljanak a munkálatok. Itt is hozzájárult a megye ahhoz, hogy a műemlékvédelmi munkák megkezdéséhez szükséges pincetőmedékelések és megerősítések megvalósuljanak. Ezek után itt is örömmel várták az állagmegóvási munkák megindulását.

Azonban itt is megváltozott menet közben a koncepció.

Különböző okokra hivatkozva itt is jelentős kiegészítő hozzáépítések indultak, és a körülöttük fellángoló viták miatt zajló huzavona közben; a kövekre újabb rétegek rakódtak, és egyes részeken a korábbi vegyi folyamatok a mészrózák homokká válásában a végkifejletig jutottak, mert az eredetileg 1989-re, a Műemlékvédelmi Világszervezetnek a rom első állagmegóvását 100 évvel ezelőtt elvégző Möller István tiszteletére itt rendezett konferenciájára idejére tervezett a kövek védelmére szolgáló munkálatok befejezése helyett immár 12. éve az új tervkonceptió alapján folyó hozzáépítések okán, mint építési területet zárták le és tették megközelíthetetlenné a látogatók előtt a romot. A műemléki funkció szempontjából is ellentmondásosnak tűnik akár a várudvar, vagy a templomrom körbeépítése.

Szakmai körökben is vitát vált ki, hogy a hozzáépítésekkel teljesebben ki egy-egy ilyen épületmaradvány műemléki funkciója vagy a magyar műemlékvédelmi építészet kezdetének világhírűvé vált nagy alakja Möller István zsámbéki munkája során kikristályosodott elvei alapján világszerte elterjedt másik szemlélet, melynek lényege a feltételezett kiegészítések helyett ilyen romok esetében az ép és eredeti részek teljes alázattal való védelme és változás nélküli megtartása. Mert egy ilyen romként megmaradt épület esetében a romlás által feltáruló szerkezet megőrzése sokkal mélyebben ható élmény a látogatók számára is, mintha építészettörténetet bemutató makettyszerű kiegészítésekkel veszik azt körül. Ebben a vitában természetesen nem tudunk és nem akarunk mi magunk állást foglalni. Anélkül azonban, hogy az adott esetekben születő egyedi döntéseket az összes tényező feltárása nélkül próbálnánk vitatni, egy dolog egyértelműnek látszik.

A két fenti és a többi fel nem sorolt, tengeri kigyóvá nőtt történet közös problémája az, hogy nincs meg a műemlék védelméért nem fizikai, hanem szellemi értelemben munkálkodók számára a folyamaton belül a valós lehetőség arra, hogy az elképzelések kialakításában a szempontok teljeskörű figyelembevételével folytathassanak vitát. Ezért történik az, hogy ezeket az érveket más fórumokon kénytelenek elmondani az érdekeltek. Így pedig áldatlan torzsalkodásnak tűnik, egy önálló hivatal saját belső műemlék építészeti ügyébe való okvetetlenkedő beavatkozásnak látszik a közönségnek tekintett ügy érdekében a legjobb szándékkal felhozott más szempontokat is figyelembe vevő vélemény nyilvánítása.

Az ebből eredő áldatlan viták helyett sokat segíthetne az, ha a hivatalnak lenne olyan szakértőkből álló csoportja, mely a szellemi védelem körébe tartozó funkciók problémái megértésében, és a különböző funkciók kapcsolata megteremtésének érdekében való egyeztetésben képes lenne a közvetítő szerepet betölteni a műemlékvédelmi tervezési és kivitelezési folyamatokban résztvevő szakembereknek a szakszerű fizikai védelem érdekében kialakított elképzelései és a szellemi értelemben vett védelem részét jelentő különböző funkciók megvalósítására törekvő kezdeményezések feltételeinek kialakítása, mint a fizikai védelemmel egyenértékűnek tekinthető feladatok között. Így válhatna teljessé a használat rendjének megfelelő szabályozása is.

A várszínházak és fesztiválok súlyos terheket is vállalva igyekeznek a műemléki funkció teljes tiszteletbentartása mellett működni, hiszen eltűnt a szegedi dóm tővéből az állandó, vagy Szentendre főteréről az egész nyáron át álló nézőtéri építmény, és ezzel jelentősen emelkedtek az adott helyeken a mobil rendszerek építésének és bontásának révén a rendezők anyagi terhei.

A többletterhek vállalására való készség, valamint a helyet tiszteletben tartó szemlélet bizonyítékai sorolhatók lennének még. Azonban ezzel együtt sok esetben - szándékuk ellenére - kerülnek szembe az ilyen szemléletű rendezvények szervezői elemi szövetségeseikkel, a műemlékvédelemmel foglalkozókkal, miközben meg másutt akár disco működhet különösebb korlátozás nélkül olyan helyen, ahol talán mégsem éppen az lenne a leginkább a környezethez illő forma. Ennek a környezethez méltó, az épületek védelméhez ily módon új szellemi tartalmakkal hozzájáruló formák támogatása, és a méltatlan használatból való megóvása egyaránt megkövetelné, hogy ennek megfelelő szervezeti keretei teremthessenek meg a műemlékvédelem rendszerén belül.

Hogy ne tűnjenek betolakodóknak, hogy ne kezeltesenek kívülálló okvetetlenkedőkként, hogy ne kényszerüljenek az ügyek megoldásának „feljelentős” típusú útjait járó és ezért ellenszenves értetlenkedőkként tűnő ellenfelekként azok, akik a maguk eszközeivel a közös ügy érdekében szeretnének tenni. Mert azt szeretnék, ne az az érzés töltse el a látogatót egy-egy rom tővében, hogy *„...nincs őrzője néki, / s oly búsz-árván borong, / minti puszta, faluvégi / buckán egy sárga csont.”*

Levéltervezet

Az országos választmány decemberi ülésén a résztvevők megismerkedtek a műemléki környezetben működő színházak és művészeti fesztiválok problémáival, közöttük részletesen a Gyulai Várszínház és a Zsámbéki Szombatok helyzetével.

A konkrét kérdések nyomán megfogalmazható közös tanulságok alapján megfogalmazott javaslat és kérdés a következő.

A Magyar Színházművészeti Szövetség Szabadtéri Színházi Tagozata arra szeretné kérni az Országos Műemlékvédelmi Hivatalt, hogy hozzák létre annak az érdekegyeztető folyamatnak a szakmai és szervezeti kereteit, melyben lehetőség nyílna arra, hogy a műemlékek védelme, állagmegóvásuk és bemutatásuk mellett, az ezekkel azonos célú védelmet teljesítő funkciók feltételi kialakítására és biztosítására mindkét fél szakmai szempontjait figyelembe vevő egyeztetés alapján kerülhessen sor.

Az ezekkel kapcsolatos kérdések eldöntésében legyen meg ezen funkciók megvalósítóinak is a konkrét és valós lehetősége arra, hogy a tervezés és kivitelezés folyamatában véleményüket kifejtthessék és szempontjaik figyelembevételét kérhessék.

A színházi és más kulturális események működési feltételei kialakításának műemlékvédelmi és színházi, fesztiválszervezői szakmai szempontjai általános alapelveinek kialakítására és egy-egy folyamatban lévő konkrét ügyben a műemléki tervezést végző építész szakemberek és a használók közötti érdekegyeztetésben való közvetítésre lenne szükség.

Erre a feladatra, tehát a mindkét oldal szakmai szempontjait figyelembe venni képes közös megoldások keresésének segítségére, hasznosnak látszana a hivatal keretében egy olyan munkacsoport létrehozása, mely az ilyen kérdések megoldási lehetőségeinek hazai és külföldi tapasztalatait összegezné, és tanácsadó, érdekközvetítő szerepet tudna vállalni konkrét esetekben a felmerülő kérdések megoldásában a műemlékvédelmi építész tervezők és a használók számára egyaránt.

Kérnénk ezt azért, hogy ne a meddő szembenállás és kölcsönös sértések és sértődések és különböző, a valódi döntési folyamaton kívüli utakra kényszerülő és ezzel nem megoldást csak további félreértéseket okozó helyzetek útvesztőiben vergődjünk, mialatt fontos dolgok megoldása húzódik-halasztódik beláthatatlan ideig.

EMLÉKIRAT

1986. december 31. A mai nappal nyugdíjba vonulok, s pedagógusi pályám végére teszek pontot ezen emlékirattal. Harminckilenc évi munkaviszonyomból pontosan negyed századot tanítottam Vácszentlászló nagyközségben, s huszonegy évet egy iskolában.

Bács megyéből "jött-ment"-ként kerültünk ide feleségemmel, és oktató-nevelő munkánk végérvényesen ide kötött bennünket. Meghonosodtunk, vácszentlászlóiak lettünk. Azt hiszem nyugodt lelkiismerettel állíthatom, sikerült beilleszkednünk a település közösségébe, mely – minden bizonnyal munkánk elismeréseként – el-, illetve befogadott, s talán meg is szeretett bennünket. Úgy érzem, hogy több száz volt tanítványunkon keresztül hosszú időre nyomot hagytunk pedagógiai tevékenységünkkel a községen. E tények – véleményem szerint – feljogosítanak, sőt megkövetelik tőlem, hogy iskolánk elmúlt húsz évi pedagógiai munkájával kapcsolatban szerzett tapasztalataimról számot adjak, s elmondjam elképzeléseimet, javaslatomat az iskola megújulásának lehetőségéről, feltételeiről. Nem külső szemlélőként teszem ezt – kibicként, akinek semmi sem drága –, hanem mint e munka részese, belülről vizsgálva a tényeket.

Iskolánk oktató-nevelő munkájában – különös tekintettel a felső tagozatra, bár az alsóban is láthatók már erre utaló jelek – az elmúlt 10-12 év alatt jelentős visszaesés tapasztalható.

...Gondoljuk csak végig..., hogy megtettünk-e mindent az eredmény érdekében, s nem történt-e mulasztás munkánkban.

A. Osztályzatainkat, osztályzásunkat álhumanizmus vagy szubjektivizmus befolyásolta-e?

B. Megfelelő módon, folyamatosan és következetesen ellenőriztük-e tanítványaink munkáját?

C. Feleltettünk-e az előírások arányában, avagy a fél-évi és évvégi zárás előtt gyors egymásután íratott felmérésekkel biztosítottuk a megfelelő számú jegyet?

D. Jegyhiány esetében, számonkérés nélkül kerültek-e be osztályzatok a naplóba – "órai munkáért" indokkal – ahol és amikor a szükség megkívánta?

E. Minden órát, szakkört korrepetálást megtartottunk-e mindig, pontosan?

F. Dolgozatoknál, frásbéli számonkérésnél megköveteltük-e szigorúan az önálló munkát, vagy az eredmény, illetve a saját munkánk igazolása érdekében cínéztek voltunk, s nem akartuk észrevenni a nem tiszta munkát?

G. Volt-e rá eser, hogy igazgatói vagy felügyelői látogatáskor előkészítettük az órát, s a siker érdekében megbeszéltük, hogy ki, miből felel?

H. Előfordult-e, hogy valaki felkészületlenül, óravázlat nélkül ment be helyettesíteni, de a naplóba ilyenkor is szakszerűként került beírásra a kimutatásba?

I. Elvégeztük-e mindig a szükséges és előírt kísérleteket, szemléltetéseket a tantervi követelményeknek megfelelően?

J. Történt-e olyasmi, hogy a rosszul sikerült felmérés, illetve dolgozat jegyei nem kerültek be a naplóba, vgy újra

megíratásra került a dolgozat, hogy ne rontsa a tantárgyi átlagot?

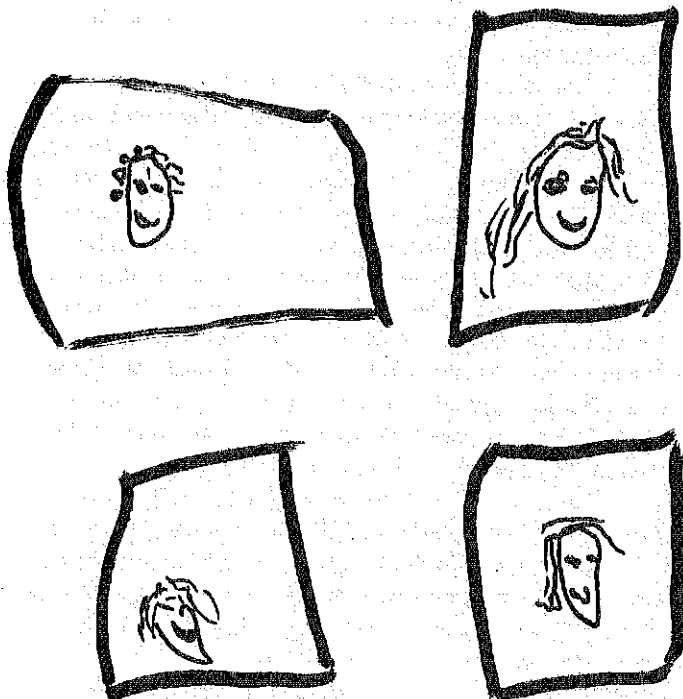
K. Vállaltuk-e mindig és mindenkiel szemben a fegyelem megszilárdítása érdekében az ütközést, a gyerekekkel és a szülőkkel egyaránt?

...Tudom, hogy akár a nagyfokú fegyelmezetlenség, akár az oktatás alacsony színvonala, eredménytelensége nem csak vácszentlászlói jelenség, hiszen az utóbbi hónapokban igen sokat foglalkozik a sajtó az általános iskola igen alacsony teljesítő képességével. Ezen nincs mit csodálkozni, hisz épp ma olvasom a "Magyarország"-ban: "...a magyar iskola évtizedek óta nem képes betölteni hivatását." Ezt bizonyítja végső soron igen éles kritikával Magyar József: A mi iskolánk c. filmje is.

Ez azonban minket nem vigasztalhat. Az semmiképpen sem törvényszerű, hogy nálunk ennek így kell lennie. A magyar gazdaságban is igen komoly bajok vannak. De azért akad Győri Vagongyár, van Bábolnai Állami Gazdaság. Igaz, ott van olyan vezető is, mint Horváth Ede és Burgert Róbert. E kivételek ékesen bizonyítják, hogy az eredményességnek legfőbb biztosítéka a jó vezető.

TÓTH IMRE
nyugalmazott tanár

(Folytatjuk következő számunkban.)

HÍREK

JÁTÉKOS címmel jelent meg 1997 februárjában a Magyar Színháztudományi Szövetség és a Szabad Színháztudományi Egyesület lapja. Megjelenik negyedévente. A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8. Megrendelhető a szerkesztőség címén. A szerkesztőségi fogadónap helye és ideje: Stúdió „K” Teaház Budapest, IX., ker. Mátyás u. 9. Minden hónap harmadik csütörtökjén 16-18 óráig.

***

1997. május 27-én A MAGYAR FELNŐTTOKTATÁS HELYZETE című országos konferenciának megrendezésére került sor a TIT Stúdióban, Budapesten, a XI., Zsombolyai u. 6. sz. alatt.

A konferencia programja a következő volt: Moderátor: *Csoma Gyula*. Megnyitó: *Durkó Mátyás*. Inkei Péter: Közművelődés és felnőttképzés. *Benedek András*: A felnőttoktatás gazdasági és társadalmi összefüggései. *Lada László*: A magyar felnőttoktatás a hamburgi jelentés tükrében. *Heribert Hinzen*: Együttműködésünk Európai perspektívái. *Striker Sándor*: Felnőttoktatás és életstratégia.

Az előadásokat szekcióülések követték. Szekciók, vitacsoportok öt témakörben voltak:

1. **Személyiségközpontú felnőttoktatás.** Értéktrend - általános műveltség a felnőttoktatásban - életminőség - önismeret - önművelés - társadalmi szerepek - vallás - identitás - közösségfejlesztés - immateriális értékek - életmód. Vitavezetők: *Komlósi Piroska*, *Török Iván*.

2. **Hátrányos helyzet és a felnőttoktatás.** Funkcionális analfabérizmus - kisebbségek - munkanélküliek - pályakezdő fiatalok - idősök - kistelepek és hátrányos régiók. Vitavezetők: *Földiák András*, *Túróczyné Veszteg Rozália*.

3. **Konkurencia és kooperáció.** Ágazati elszigeteltség - információáramlás - formális és nem formális képzés - vetélkedés a forrásokért - jogi szabályozás - érdekezésség - és különbség - divat - anarchia. Vitavezetők: *Eszik Zoltán*, *Pordány Sarolta*.

4. **A felnőttoktatás mint üzlet.** Állami finanszírozás - nemzetközi pályázatok - egyesületek, alapítványok gazdálkodása erkölcs és profit - joghézagok - tőkekoncentráció - piacmegosztás és monopólium. Vitavezetők: *Asbóth Artúr*, *Riechel Éva*.

5. **A felnőttoktatás minőségi fejlesztése.** Módszerek - távoktatás - programok - szemléletmód - kutatás - szaktantervfejlesztés - a képzők képzése - résztvevő-központúság. Vitavezetők: *Havangi László*, *Rádló Katalin*, *Sári Mihály*.

A szekcióvezetők összefoglalóit követően *Koltai Dénes*: Tanulások és *Maróti Andor*: A jövő esélyei című záró előadásai hangzottak el.

KULTURELINK – KULTÚRKAPOCS

Intézetünk 1997 májusában belépett a Culturelink (fordításban: Kultúrkapocs) nemzetközi kulturális hálózatba. (Teljes neve: Culturelink, the Network of Networks for Research and Cooperation in Cultural Development - Kultúrkapocs, a Kutatási és Együttműködési Hálózatok Hálózata a Kultúra Fejlesztéséért.) A Culturelink Hálózatot az UNESCO és az Európa Tanács alapította 1989-ben, székhelye a zágrábi Nemzetközi Kapcsolatok Intézete.

A hálózat célja, hogy megerősítse a tagjai közötti kommunikációt, hogy a világ kulturális életéről, ennek fejlődéséről és irányelveiről információkat gyűjtsön és továbbítson, és hogy elősegítse a regionális, régiók közötti és nemzetközi közös kutatási programokat és a kulturális együttműködést. A Culturelink Hálózat kivételesen hatékony szervezet ezen a téren.

A Culturelink Hálózat egyéb tevékenységei közé tartozik a *Kulturális Fejlődés Adatbank* megteremtése, a *Culturelink folyóirat*, a *Culturelink Címjegyzék sorozat*, és a *Culturelink Közös Kiadványok sorozat* publikálása.

A Hálózat jelenlegi kutatási programja, a „Jelenkori civilizáció változásai”, mely magában foglalja az „UNESCO tagországok kulturális irányelvei” (számos Culturelink-tag részvételével) és a „Kulturális változások a Közép- és Kelet-Európa országokban” kutatási témaköröket is.

A *Kulturális Fejlődés Adatbank* a következő alrendszerekből áll:

A *Kulturális Irányelvek Adatbank* az „UNESCO tagországok kulturális irányelvei” programjának szervező részét képezi. Ez a szöveges adatbank az Interneten a Culturelink WWW oldalakon hozzáférhető.

A *Culturelink Adatbank* a Culturelink Hálózat tagjai, és a kulturális fejlődés témájában érdekelt egyéb szervezetek igényeit hivatott kiszolgálni. A világ minden részén, a kulturális fejlődés témakörében működő szervezetekről és hálózatokról tartalmaz információkat: alapinformációkról és adatbázisokról, kutatási terveikről, kiadványaikról, művészeti tevékenységeikről, nemzetközi kapcsolataikról, stb. Az adatbank hozzáférhető a Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében Zágrábban vagy az Interneten (a Culturelink WWW oldalakon).

A *Culturelink folyóirat* negyedévente jelenik meg angolul, 200 oldal körüli terjedelemben, és évente kétszer franciául. A Culturelink folyóirat 1997 áprilisi (és valamennyi ezt követő) száma, valamint az alábbi két különszám hozzáférhető Intézetünk Nemzetközi és Kisebbségi Főosztályán.

A *kommunikáció és a kultúra változásának dinamikája: A hálózatok szerepe (Dynamics of Communication and Cultural Change: The Role of Networks)* az első Culturelink Világkonferencia több, mint ötven előadását és vitáját tartalmazza, Biserka Cvjetanin szerkesztésében.

A *Közép-Európa kulturális identitása (The Cultural Identity of Central Europe)* különkiadásában a *Kultúrák Európája: Közép-Európa kulturális identitása* című konferencia 25 előadását gyűjtötte össze Nada Svob Dokic. Ebben a kiadványban

szerepel munkatársunk, Szász János tanulmánya *A folklór szerepe a kisebbségek identitásában - Anyaország és régió - Kulturális kölcsönhatás és együttműködés* címmel.

A folyóirat feladata, hogy a Hálózat tagjait közös érdeklődésre számot tartó tevékenységeikről tájékoztassa, így a jelenlegi vagy leendő kutatási tervekről, eredményekről; továbbá hogy találkozókról és konferenciákról hírt adjon és beszámoljon, kiadványokról és dokumentumokról jelentést közöljön. A folyóiratban a hálózat tagjai mellett az UNESCO, az Európa Tanács, és egyéb intézmények vagy kutatók információi is szerepelnek. A Culturelink folyóira az Interneten a Culturelink WWW oldalakon is hozzáférhető.

A Culturelink Címjegyzék sorozatban intézmények és adatbankok címlistái jelennek meg a kulturális fejlődés témakörében. Minden címjegyzék válogatás a Culturelink Adatbank információi közül. A sorozat e téren érdekelt kutatóknak, kulturális vezetőknek és kulturális managereknek készült. Célja pontos és naprakész információk szolgáltatása, a kulturális közösség együttműködését és kutatásait elősegítendő.

Eddig két címjegyzék jelent meg: az *Intézmények és adatbankok címjegyzéke a kulturális fejlődés területén (Directory of Institutions and Databases in the Field of Cultural Development)* 1995-ben, illetve a *Közép- és kelet-európai intézmények és adatbankok címjegyzéke a kulturális fejlődés területén (Directory of Institutions and Databases in the Field of Cultural Development in Central and Eastern Europe)* 1997-ben. Ez utóbbi szintén megalálható a Nemzetközi és Kisebbségi Főosztályon.

Az Internet fontos csatornája a Culturelink tagok közötti információ terjesztésének. A Culturelink Hálózat elérhetősége az Interneten: [Http://www.culturelink.hr](http://www.culturelink.hr)

LUKÁCSY DOROTTYA

INFORMÁCIÓK

A TIT Stúdió megalakulása óta fokozatosan bővíti - a hagyományos ismeretterjesztő tevékenység mellett - az iskolán kívüli felnőttoktatás kínálatát.

Közel 20 éve országosan szervez szakmai át- és továbbképző tanfolyamokat, konzultációkat, konferenciákat. 1991. óta munkaerőpiaci képzéseket és tanácskozásokat is szervez.

A TIT Stúdió szakértői résztvettek a Szakképzési Törvény előkészítési munkacsoportjaiban; a Munkaügyi Minisztérium egyes szakmai bizottságaiban; a PIHARE támogatású Budapesti Munkaerőpiaci Intervenciók Központ igazgatótanácsában; a Fővárosi Munkaügyi Tanács munkájában; az NGKM Külkereskedelmi Oktatási Bizottságában.

A TIT Stúdió tagja - többek között - a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara által alapított Magyar Menedzsment Intézetnek; az IKTM Gazdasági Szakoktató Központ Alapítványuk; a Külkereskedelmi Képzést Folytató Szakközépfiskolák Szövetségének.

Az intézmény tagja a Felnőttképzési Vállalkozások Szövetségének; 1996. óta az FVSZ minősítésével rendelkezik.

A képzések során széleskörű együttműködést alakított ki munkaerőpiaci, érdekképviseleti és szakmai szervezetekkel, intézményekkel (kamarákkal, munkügyi központokkal, munkaadói és munkavállalói szervezetekkel); felsőoktatási intézményekkel; felnőttoktatással foglalkozó civil szervezetekkel. Nemzetközi kapcsolatai közül kiemelkedő a Német Népfőiskolai Szövetséggel és a British Councillel való együttműködés.

A TIT Stúdió közép és felsőfokú szakképzést nyújtó tanfolyami oktatást 7 szakirányban (pénzügyi-számviteli-, külkereskedelmi-, humánpolitikai-, ipari-, környezetvédelmi, idegennyelvi-, számítástechnikai), 42 OKJ szerinti szakmában szervez. 17 szakma vizsgáztatási jogával rendelkezik.

1993-ban - a Német Népfőiskolai Szövetség és a Veszprémi Egyetem együttműködésével - a TIT Stúdió szakértői dolgozták ki - külföldi tapasztalatok alapján - a középfokú környezeti asszisztens képzés tematikáját és ajánlásukra került az OKJ jegyzékbe. 1994-től a képzés rendszergazdája és vizsgaközpontja a TIT Stúdió.

Eves szinten átlag 1500 fő vesz részt a TIT Stúdió által szervezett szakmai át- és továbbképző tanfolyamokon, konzultációkon és tanácskozásokon, melyek lebonyolítását korszerűen felszerelt előadótermek, számítógéppark, oktatástechnikai és audiovizuális eszközök segítik.

FELHÍVÁS

Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Önkormányzata, Encs Város Önkormányzata, és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet „Kistelepülések közművelődési szakembereinek országos tanácskozása” címmel rendezvényt szervez.

A tanácskozás védnökei: Gyárfás Ildikó, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke, dr. Striker Sándor, a Művelődési és Közoktatásiügyi Minisztérium közművelődési főosztályának vezetője, Gulyás Zoltán, Encs város polgármestere.

A tanácskozás célja: lehetőséget biztosítani a kistelepüléseken dolgozó közművelődési szakembereknek, valamint a közművelődési szolgáltatásban résztvevők számára a hasznosítható gyakorlati tapasztalatok cseréjét, a speciális gondok megtárgyalását, elméleti és gyakorlati kérdések vitáját.

A tanácskozás időpontja: 1997. június 25-26-27. Helye: Encs.

NEMZETKÖZI MULTIKULTURÁLIS KUTATÓTÁBOR

Elek, 1997. július 14-24. - Mezőgazdasági Szakiskola, Marx u. 4/6.

Cél: A Békés, Csanád, Csongrád, Zaránd - Torontál megyék történelmének, néprajzának jelenlegi társadalmi helyzetének megismerése - különös tekintettel a különböző etnikumok együttéléséből fakadó azonosságokra és különbözőségekre. Eleken 5 nemzetiség él együtt: magyar, német, román, szlovák, cigány.

Résztvevők: 15 éves kortól 25 éves korig bármelyik fiatal, aki érdeklődik a színházi rítus, a néprajz, a történelem, a szociológia iránt, s e területen szeretne bővebb ismereteket szerezni.

A szakmai program vezetője: **DR. JUHÁSZ ANTAL**, néprajzkutató, egyetemi tanár (JATE).

A programban három ország (Magyarország, Románia és Jugoszlávia) kutatói segítik a munkát: *Dr. Bellon Tibor*, néprajzkutató,

Dr. Colta Rodina Elena néprajzkutató, *Dr. Demsea Dan* történész, *Dr. Havassy Péter* történész, *Dr. Jároli József* levéltáros, *Dr. Jung Károly* néprajzkutató, *Konter László* rendező, *Dr. Kőteles Lajos* történész, *Dr. Krupa András* néprajzkutató, *Dr. Martyn Emília* néprajzkutató,

Dr. Pászka Imre szociológus.

Tábori előkészítő találkozás: 1997. június 20-21-én Békéscsabán. Részvételi díj: 7.000,- Ft. A nyári iskolai gyakorlatokat végzők mentesülnek a részvételi díj befizetése alól. Előnyös az angol vagy a szomszédos állam nyelvtudása.

Jelentkezési határidő: 1997. május 30. Jelentkezni és érdeklődni lehet: *Fabulya Lászlóné*, Megyei Művelődési Központ, 5600 Békéscsaba, Luther u. 6., telefon: 66/442-122, fax: 66/445-765

PÁLYÁZATI TÁJÉKOZTATÓ

1997 tavaszától a Magyar Művelődési Intézet kezeli az MKM elkülönített kisebbségi alapját. Ebben a felállásban az első pályázati határidő 1997. március 15-e volt, 498 pályázat érkezett. A pályázatokat az MKM Kisebbségi Főosztályának szakértői véleményezték, elbírálásukra pedig 5 tagú kuratórium alakult. A kuratórium döntéseit az MKM Civil Kapcsolatok Igazgatósága hagyta jóvá.

A kuratórium elnöke: *dr. SZÁSZ ZOLTÁN* kisebbségkutató, a Történettudományi Intézet igazgatója

A kuratórium tagjai: *Bonfig Ágnes* programvezető, OFA; *Földiák András* igazgató, Magyar Művelődési Intézet; *Frertyán István* főosztályvezető, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal; *Horváth Csaba* főtanácsos, MKM.

A kuratórium - a pályázati kiírásnak megfelelően - rendezvények támogatására osztotta fel a rendelkezésre álló keretet.

MÁRCZIS MÁRTA
programvezető

ÖSSZESÍTÉS

NEMZETISÉG	IGÉNYELT ÖSSZEG FORINT	A SZAKÉRTŐK ÁLTAL AJÁNLOTT ÖSSZEG	A KURATÓRIUM DÖNTÉSE
német	26.361.420	3.008.000	2.698.000
szlovák	17.214.430	2.681.000	2.130.000
horvát	12.199.588	2.110.000	860.000
román	11.275.400	3.500.000	940.000
cigány	66.953.816	11.500.000	6.065.000
szerb	6.327.700	2.010.000	810.000
lengyel	3.152.500	766.000	290.000
szlovén	2.070.890	320.790	104.000
örmény	1.020.000	260.000	80.000
kisebb nemzetiségek	3.772.500	920.000	100.000
közös kisebb rendezvények	12.346.260	1.350.000	430.000
közös nagyobb rendezvények	8.768.375	640.000	460.000
Összesen	171.462.879	29.065.790	14.967.000